

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΙΝ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ
ΥΠΟ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Π Ρ Ο Ο Π Τ Ι Κ Η
ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΦΑΣΕΩΣ*

—«*Nonne nominatis deum: deum?*»

—*Nominamus.*

—*Vel verum dicitis, vel falsum?*

—*Neque alterum: neque ambo. Non enim dicimus verum, quod hoc sit nomen ejus, nec diciuius falsum, quia hoc non est falsum, quod sit nomen ejus. Neque dicimus verum et falsum, quum ejus simplicitas omnia tam nominabilia quam non nominabilia antecedit*»^{1**}.

Εἰς τὸν διάλογον τοῦ Νικολάου Κουζάνου «*De deo abscondito*», κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ νεωτέρα σκέψις συνειδητοποιεῖ διὰ πρώτην φοράν τὴν ἀντίφασιν τοῦ ὄρου <Θεός>. 350 ἔτη ἀργότερον εἰς τὴν «*Kritik der Urteilskraft*», ὁ Immanuel Kant ἀπαιτεῖ μιάν «ὕπαισθητὴν δυνατότητα», διὰ νὰ δυνηθῶμεν «ἀπλῶς νὰ σκεφθῶμεν τὸ δεδομένον Ἀπόλυτον ἄνευ ἀντιφάσεως»².

Ὁ ὄρος «Θεός» εἶναι ἡ ἀντίφασις τῆς σκέψεως κατ' ἐξοχὴν. Θεός εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ λόγου, ἡ ὁποία ἀναιρεῖ ἑαυτήν. Ἡ ἀντιφατικότης τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ ἔγκειται εἰς τὴν ιδέαν ἐνός εἶναι ὑπερβάλλοντος τὸ συμβατικὸν καὶ τῆς παραστάσεως συγχρόνως τῆς ιδέας αὐτῆς διὰ τῶν τύπων τῆς λογικῆς καὶ τῶν ιδιοτήτων τοῦ ὄντος. Ἡ λέξις Θεός σημαίνει δύο ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι ἀλληλαναίρουνται. Ἡ πρώτη ἐννοια θέλει νὰ ὑπερπηδῆσῃ τὸν κόσμον, νὰ ταυ-

* Τὸ δημοσιευόμενον ὡς πρῶτον τμήμα τῆς παρούσης διατριβῆς κεφάλαιον ἢ «Προοπτικὴ» ἀποτελεῖ τὴν κατακλιεῖδα τοῦ βίου ἔργου, περατωθέντος περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1957 εἰς τὴν Βασιλείαν τῆς Ἑλβετίας. Λόγοι συμπύξεως ἰδίως ἐπέβαλον τὴν ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς πρόταξιν τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ κατὰ τὴν παρούσαν δημοσίευσιν.

** —«Δὲν ὀνομάζετε τὸν Θεόν: Θεόν;

—Τὸν ὀνομάζομε.

—Εἶναι ὁ λόγος σας ἀληθής ἢ ψευδής;

—Οὔτε ἐν ἑκ τῶν δύο, οὔτε ἀμφότερα. Δὲν λέγομε δηλαδὴ ἀλήθειαν, διότι δῆθεν αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομά του, οὔτε ψεῦδος, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι ψευδές, ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἐν ὄνομα δι' αὐτόν. Καὶ οὔτε λέγομεν ἀλήθειαν καὶ ψεῦδος, διότι ἡ ἀπλότης του ὑπερβάλλει πᾶν ὀνομαζόμενον καὶ μὴ ὀνομαζόμενον».

τίση τὸ ἀντικείμενόν της πρὸς ὅ,τι αἶρει τὴν ἀντικειμενικότητα ἐξ ὁλοκλήρου. Ἡ δευτέρα θεᾶται μίαν ὑποκειμενικὴν ἀρχήν, προικισμένην μὲ χαρακτηριστικὰ καὶ ἐνεργουῦσαν συμφῶνως πρὸς νόμους. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀόριστος ἔκφρασις τοῦ ὑπεραντικειμενικοῦ. Ἡ δευτέρα εἶναι τὸ σύμβολόν της, ἡ κοσμικὴ ἀντίληψις τοῦ ὑπερκοσμίου. «Ἡ λέξις Θεὸς ἐμφανίζει εἰς τὴν συνείδησιν μίαν ἀντίφασιν μεταξὺ ἐνὸς ἀκαταλλήλως νοουμένου, τὸ ὁποῖον εἶναι περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως καὶ ἐνὸς καταλλήλως νοουμένου, τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ»³. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ παρουσιάζει τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς ὑπερβάσεως τοῦ περιεχομένου της. Ἡ θέσις της εἶναι ἡ ἄρσις της καὶ ἡ συναλληλία θέσεως-ἄρσεως ὁ χαρακτήρ της.

Ἡ θέσις τῆς ἀντιφάσεως εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἡ ἀντίληψις τοῦ Θεοῦ ὡς προσώπου ἔχοντος ὀρισμένες ἰδιότητες εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν παραστατικὴν δύναμιν τῆς διανοίας· ἐὰν αἱ ἰδιότητες ἀρθοῦν, αἶρεται καὶ ἡ παράστασις τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἄρσις ἀντιτείνει: α. Εἰς τὸν Θεὸν συμπίπτουν ὑποκειμενον καὶ κατηγορημα, ἰδιότητες ὅμως τοῦ ὑποκειμένου θὰ ἦσαν τὰ κατηγορηματά του· ἐπομένως ὀφείλουν αἱ ἰδιότητες νὰ ἀρθοῦν ἐκ τοῦ Θεοῦ. β. Ἐφ' ὅσον ἡ ὑπερβατικότης, ἀπαιτοῦσα ἀπόλυτον ἀπλότητα, εἶναι *simplex omnino*, αἱ διάφοροι ὅμως ἰδιότητες συνιστοῦν πολλότητα, ἡ *sancta simplicitas* εἶναι ἀδύνατον νὰ χαρακτηρισθῇ δι' ἰδιοτήτων, θεωρουμένη ἐν ταυτῇ *perfectioe infinita*. γ. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ τελείου, ἡ δὲ φύσις τῆς ἰδιότητος εἶναι πεπερασμένη, Θεὸς καὶ ἰδιότητες εἶναι ἔννοιαι ἀποκλειστικαὶ ἀλλήλων. δ. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι τὸ εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπίσης <εἶναι>, ἀμφοτέροι παρουσιάζονται συγχρόνως συμβατικοὶ καὶ ὑπερβατικοί· ὅπερ ἄτοπον^{4*}. Εἰς τὴν προσυνειδητὸν ἐποχὴν τῆς ἀντιφάσεως τὴν θέσιν υἰοθέτησεν ἡ Φυσικὴ Θεολογία καὶ τὴν ἄρσιν ἡ νεοπλατωνικὴ Ἀκοσμία. «Πᾶσα ὑπεκφυγὴ εἶναι ἐπίσης

* Ἡ ἐπιδιώξις τῆς σκέψεως νὰ ὀρίσῃ τὴν <πάσαι τε καὶ νῦν καὶ αἰετὶ ζητούμενην καὶ αἰετὶ ἀπορουμένην> ἔνοιαν τοῦ εἶναι χαρακτηρίζει τὴν κατ' ἐξοχὴν τάσιν τῆς συγχρόνου θεωρητικῆς φιλοσοφίας. Οἱ ὅροι «Sein» «Être» καὶ «Being» εἶναι οἱ συνηθέστεροι καὶ ἀσαφέστεροι τῆς φιλοσοφικῆς ὀρολογίας τοῦ παρόντος. Ὁ ὅρος εἶναι ἐγκλείει τὴν ἀντίφασιν τοῦ ὅρου Θεός. εἶναι εἶναι τὸ προσδιοριστικὸν ἀπροσδιόριστον. Ἡ λέξις εἶναι εἶναι εἰς τὴν σημασίαν της ἀόριστος καὶ ἐν τούτοις τὴν ἀντιλαμβανόμεθα ὀρισμένως. Τὸ εἶναι παρουσιάζεται ὡς ἐν ὑψίστον βαθμὸν ὀριστικὸν πλήρως ἀκαθόριστον. Κατὰ τὴν συνήθη λογικὴν πρόκειται ἐνταῦθα μία πασιδῆλος ἀντίφασις. Ἐν πρὸς ἑαυτὸ ἀντιφάσκον δὲν δύναται νὰ εἶναι. Οὐδεὶς τετράγωνος κύκλος ὑπάρχει. Καὶ ὅμως ὑπάρχει ἡ ἀντίφασις αὕτη: τὸ εἶναι ὡς τὸ ὀρισμένον πλήρως ἀόριστον»⁵. Τὸ ἀντιφατικὸν εἶναι θεωρεῖ ὁ Martin Heidegger, ὁ κύριος ἀντιπρόσωπός του εἰς τὴν νεωτέραν Ὀντολογία, τὸ αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ (ταυτότης), ἄσχετον τοῦ ὄντος καὶ τοῦ Θεοῦ (αὐθιπαρξίς), παρὸν καὶ ἀπὸν ταυτοχρόνως (ἄχρονον). «Τὶ εἶναι τὸ εἶναι; εἶναι ὁ ἑαυτός του: τὴν ἀντίληψιν καὶ ἔκφρασιν αὐτὴν ὀφείλει νὰ μάθῃ ἡ μέλλουσα σκέψις. Τὸ εἶναι δὲν εἶναι Θεός, οὔτε εἰς κοσμικὸς λόγος. Τὸ εἶναι εἶναι πέραν παντὸς ὄντος καὶ εἶναι ἐν τούτοις εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐγγύτερον παντὸς ὄντος, εἴτε τοῦτο εἶναι βράχος, ζῶον, καλλιτέχνημα, μηχανή, εἴτε ἄγγελος ἢ Θεός. Τὸ εἶναι εἶναι τὸ ἐγγύτατον. Ἡ ἐγγύτης ὅμως αὕτη παραμένει εἰς μεγίστην ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἀπόστασιν»⁷. Διὰ τῆς

ἐναυθα ματαία. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἄλυτον, νὰ ἐπιμεινώμεν δηλαδὴ εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἰδεώδους καὶ ἐν τούτοις ν' ἀναιρέσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην, πεπερασμένην μορφήν καὶ ποικιλίαν»²². Τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ θέσῃ ἡ σκέψις, «χωρὶς νὰ καταστήσῃ εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτὴν»²³ καὶ ἡ αἰχμὴ τῆς ἀντιφάσεως εἶναι ὀξυτέρα, «ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐπιχειρῇ νὰ τὴν ὑπερ- νικήσῃ»²⁴.

Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφούσης Θεολογίας εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀντιφάσεως τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ Θεολογία εἰς τὴν ἱστορικὴν τῆς ζώην ὑπῆρξεν ἡ ἀ- συνειδήτος ἢ ἐνσυνειδήτος προσπάθεια τοῦ λόγου νὰ ὑπερβάλλῃ τὴν ἀντίφασιν τῆς σημαντικωτάτης τῶν ἐνοιῶν του διὰ τῶν δυνατοτήτων του καὶ τῶν

ὑπερβατικότητός του τὸ εἶναι ὑπερβάλλει καὶ τοὺς ἀξιολογικούς⁸ καὶ τοὺς ὄντολογικούς καθορισμούς. «εἶναι εἶναι τὸ ἀπολύτως ὑπερβατικόν»⁹ καὶ ὡς ἐκ τούτου κλειστὸν εἰς τὴν ἀλήθειάν του: «Τὸ εἶναι καθ' αὐτὸ εἶναι τὸ εἶναι εἰς τὴν ἀλήθειάν του, ἡ ὁποία ἀλήθεια ἀνήκει εἰς τὸ εἶναι»¹⁰α. Ἐνῶ τὸ εἶναι καθ' οὐσίαν ἀπουσιάζει ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ὄντος¹⁰β, «ἡ εὐρωπαϊκὴ σκέψις σκέπτεται συνεχῶς, ἀντὶ τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἀληθείας του, τὸ ὄν ὡς τοιοῦτον»¹⁰γ. Τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ εἶναι ἀντικατέστησεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας ἡ χρονικότης τοῦ ὄντος, ὥστε «ἡ ἐποχικὴ οὐσία τοῦ εἶναι» παριστῆ τὴν ὡς ἐάν ὑπερχρονικὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χρόνου»¹⁰δ. Τὸ εἶναι, ὡς ἄριστος τοῦ χρόνου, εἶναι «ἀπλῶς ἐν μηδέν, τὸ ὅποιον ὑπάρχει»¹¹ καὶ ὁ ὄρος του «ὁ σκοτεινότητος»¹² τῆς χρονικῆς σκέψεως. Τὸ συγκεκριμένον ἀδιανόητον «εἶναι» εἶναι ὁ *crux philosophorum* τοῦ παρόντος.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὄντολογικῆς σκέψεως τὸ εἶναι, θεωρηθὲν ὡς ὁ λόγος τοῦ κόσμου, ὑπῆρξε συνώνυμον τοῦ Θεοῦ. Ἐννοια ὑπερβάλλουσα τὸν κόσμον ὡς προϋπόθεσις του, ἀλλὰ διάφορος τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρξε μέχρι τοῦ Heidegger ἀδιανόητος. Ἡ παραλληλία δύο ἀνεξαρτήτων κοσμογονικῶν ἀρχῶν θὰ ἐσήμαινε διθεῖαν ἢ ἀθεϊσμόν. Οὕτω ἀπὸ τοῦ Π λ ἄ τ ω ν ο ς, ὁ ὁποῖος πρῶτος συσχετίζει τὸ λογικὸν εἶναι τοῦ παρμενιδείου παλλογισμοῦ πρὸς τὸ Ἄγαθόν («Πολιτεία»), τὴν Αἰτίαν («Φίληθος») καὶ τὸν Δημιουργόν («Τίμιαιος»), ὑπανιστάμενος τὸν ὑπερβατικὸν Θεόν, μέχρι τοῦ Σχολαστικισμοῦ («Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ εἶναι, ἡ πληρότης τοῦ εἶναι, τὸ πᾶν εἶναι»¹³) καὶ διὰ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ («Ἐπειδὴ τὸ πεπερασμένον, ἡ καθ' αὐτὴν ἀντιφάσκουσα ἀντίθεσις, δὲν εἶναι, τὸ Ἄπόλυτον εἶναι»¹⁴) καὶ Νεοκαντιανισμοῦ (Μεταξὺ εἶναι καὶ Θεοῦ ὑπάρχει ἀδυστηρὰ ταυτότης. Μόνον ὁ Θεὸς ἔχει εἶναι. Μόνον ὁ Θεὸς εἶναι εἶναι. Ὑπάρχει μόνον ἐν εἶδος εἶναι, μόνον ἐν μοναδικῶν εἶναι. Τὸ μοναδικὸν αὐτὸ εἶναι εἶναι ὁ Θεός¹⁵. Ὁ μοναδικὸς Θεὸς εἶναι τὸ μοναδικὸν εἶναι»¹⁶) μέχρι τῶν συγχρόνων φιλοσοφικῶν τάσεων («Ὁ Θεός, ἀντικειμενικῶς ἐκλαμβανόμενος, εἶναι τὸ εἶναι ἀπολύτως¹⁷. Τὸ εἶναι καθ' αὐτὸ = ὁ Θεός¹⁸. Θεὸς εἶναι ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἡ ὁποία ἐγκλείεται εἰς τὸ εἶναι¹⁹α. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ εἶναι καθ' αὐτό.¹⁹β. Τὸ καθ' αὐτό, ἡ Ὑπερβατικότης, τὸ Ἄπόλυτον, ἡ Θεότης εἶναι συνώνυμα αὐτοῦ, τὸ ὅποιον εἰς τὸν ὄρον τοῦ εἶναι ἐκλαμβάνει τὴν ὑψίστην ἔκφρασίν του»²⁰), τὸ εἶναι ὑπῆρξεν ὁ γενικὸς φιλοσοφικὸς ὄρος πρὸς συμβολισμὸν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς θεωρητικῆς σκέψεως.

Ἐὰν τὸ εἶναι καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τὰ σύμβολα τῆς Ὑπερβατικότητος, ἡ ἑτερότης ἢ ἡ ταυτότης των εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀναπόδεικτος. Τὸ εἶναι τῆς Μεταφυσικῆς καὶ ὁ Θεὸς τῆς Θρησκείας εἶναι ἢ περὶ τοῦ Ἐπέκεινα ἐρώτησις τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Τὸ εἶναι, εἴτε ταυτιζόμενον πρὸς τὸν Θεὸν εἴτε διακρινόμενον τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἐν νόημα μόνον ὡς ἐρώτησις. «Ἡ ἐρώτησις διὰ τὸ εἶναι εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία ἐρώτησις τῆς Φιλοσοφίας»²¹. εἶναι εἶναι ἡ ἐρώτησις τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ νοήματος

δεδομένων του κόσμου. Τὰ θεολογικά συστήματα, τῶν ὁποίων διαπραγμα-
 τευσις θὰ ἐπιχειρηθῆ διὰ τοῦ παρόντος ἔργου, ὑπῆρξαν αἱ μέθοδοι, τὰς ὁποίας
 ἐφεῦρεν ὁ λόγος εἰς τὴν ἱστορικὴν του ἐξέλιξιν πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς διαστάσεως
 πρὸς ἑαυτὸν, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἐντὸς του εὐρισκομένην ἰδέαν τοῦ Θεοῦ.
 "Ἄλλοτε καταφάσκων καὶ ἄλλοτε ἀρνούμενος ἑαυτὸν καὶ τὸν κόσμον, (Κα-
 ταφατικὴ—'Αποφατικὴ Θεολογία), ἄλλοτε ζητῶν τὴν ταύτισιν (Μυστικισμὸς)
 καὶ ἄλλοτε ἀναγγέλων τὴν ταυτότητά του πρὸς τὸ ἀπόλυτον 'Ιδεῶδες του
 ('Ιδεαλιστικὸς Μονισμὸς), ἄλλοτε βεβαιῶν τὴν αὐταπάτην ('Αθεϊσμὸς) καὶ
 ἄλλοτε τὴν θεογονικὴν του δύναμιν (Φιλοσοφία τοῦ γινομένου Θεοῦ), ὁ λόγος
 ἀγωνίζεται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παρουσίαν καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ νόημα τῆς ἀντι-
 φατικῆς ἰδέας τοῦ Θεοῦ ἐντὸς του. Αἱ αὐτοβέβαιοι θεωρίαι τῆς ἱστορικῆς
 Θεολογίας, εἰς τὴν ἀτομικὴν των προσπάθειαν νὰ διαψεύσουν τὰς λοιπὰς περὶ
 Θεοῦ ἀντιλήψεις καὶ ν' ἀποδείξουν τὴν ἀποκλειστικότητά τῆς ἀληθείας των, ἐπι-
 βεβαιοῦν τὴν ἀντιφατικότητά τοῦ Θεοῦ, θεωρουμένου ὡς ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον
 ὑπόκειται εἰς τὴν λογικὴν κριτικὴν. Διὰ τῆς δια - π ρ α γ μ α - τεύσεως τοῦ
 Θεοῦ ὁ λόγος ἐξέφρασε τὴν ἀντίφασιν ὡς βασικὸν χαρακτῆρα τῆς φύ-
 σεώς του. 'Ο λόγος ἔχει τὴν μοῖραν νὰ εἶναι δέκτης-ἐνὸς ὑπερκοσμίου πομ-
 ποῦ, τὴν γλῶσσαν τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ἐνοήσῃ καὶ ἐν τούτοις διαθέτει
 ἐν πλῆθος διαφερομένων ἐρμηνειῶν, ἀναλόγων πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς γνωστῆς
 του πραγματικότητος. 'Η ἐκάστοτε θεολογία τοῦ λόγου εἶναι ἡ ἐρμηνεία τοῦ
 χρόνου *sub specie aeternitatis*.

'Η προσπάθεια τῆς θεωρητικῆς Θεολογίας νὰ διαφωτίσῃ <τὸν γνόφον, οὗ
 ἦν ὁ Θεός>, διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κόσμου, ἐπύκνωσεν τὸ μυστήριόν του. Αἱ
aeternae tenebrae ὑπῆρξαν τὸ ὕφασμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ὄντολογικὴ
 Θεολογία ἐζωγράφησε τὸν κόσμον καὶ ἐθεώρησε τὸ ἔργον ὡς προσωπο-
 γραφίαν τοῦ Θεοῦ. Αἱ ἀλληλοσυγκρουόμεναι ἀπαντήσεις κατέδειξαν οὐχὶ
 μόνον τὴν ἔλλειψιν ἀπαντήσεως, ἀλλὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς ἐρωτήσεως περὶ Θεοῦ.
 'Η πρὸς ἀπάντησιν τάσις καὶ μέθοδος τῶν προερωτηματικῶν θεολογικῶν συ-
 στημάτων ὑπῆρξεν ἡ π ρ α γ μ α τωσις τοῦ Θεοῦ. 'Η 'Υπερβατικότης παρέ-
 μεινεν εἰς τὰ ὄντολογικά συστήματα τῆς ἱστορικῆς Θεολογίας ἀδιανόητος.

τοῦ ὄντος ὡς ἄρσις του καὶ θὰ ὑπάρχῃ ὡς ἐρώτησις, ἐφ' ὅσον ἡ σκέψις θὰ παραμένῃ σκέ-
 ψις. 'Η διάκρισις του ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι δι α φ ο ρ ἄ ἀ π ὀ ψ ε ω ς. Τὸ εἶναι, ἀπασχο-
 λεῖ τὴν 'Οντολογίαν ὡς μορφή, ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρει τὴν πίστιν ὡς σχέσις. Τὸ εἶναι εἶναι
 ἡ ἐπιδιωξις τῆς ἐφέσεως πρὸς γνῶσιν, ὁ Θεὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ πῶθου πρὸς λύτρωσιν. 'Ο
 ἄνθρωπος τείνει πρὸς β,τι ὑπερβάλλει τὸν ἄνθρωπον, πρὸς τὴν κατάκτησιν τοῦ 'Υπερβατι-
 κοῦ καὶ τὴν κατάκτησίν του ὑπὸ τοῦ 'Υπερβατικοῦ, πρὸς τὴν διάγνωσιν καὶ τὴν ἐπίγνωσιν.
 'Ο ἄνθρωπος εἶναι πεπερασένος, μία τάσις πρὸς γνῶσιν καὶ λύτρωσιν. 'Ὡς ἐκφράσεις τῆς
 αὐθυπερβάσεως, ἡ γνῶσις καὶ ἡ λύτρωσις εἶναι προϋποθέσεις ἄλληλων. 'Ο ἄνθρωπος εἶναι
 ὁ ζητητὴς τοῦ ὑπερανθρώπινου. Τὸ ὑπερανθρώπινον δὲν ὀδηγεῖ εἰς τὴν οὐτοπίαν τοῦ ὑπεραν-
 θρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ 'Ανθρώπου. 'Ο ἄνθρωπος εἶναι ὁ ζητητὴς τοῦ 'Αν-
 θρώπου: μία τάσις πρὸς τὸ ὑπερανθρώπινον.

Ὁ λόγος εἶναι ἡ ὑπερβασις τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ἡ ἔρευνα τοῦ <αὐτὸ> ὑπὸ τοῦ <ἐγώ>, ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῆς ἀνάγκης. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ὁ λόγος καὶ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ <ἐγώ> καὶ τοῦ <αὐτὸ> καὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου: Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦτο ἐπέκεινα πάσης ὑπερβάσεως, ἐρεύνης καὶ ἐπιβολῆς. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ὑπεραντικειμενικὸς λόγος τῆς ἀντικειμενικότητος, θέμα τῆς κριτικῆς Θεολογίας δὲν εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἐρμηνεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ἀντίληψις τῆς ἐρωτήσεως περὶ τοῦ ἀναιροῦντος τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀντικειμένου ὑπερβατικῶς Θεοῦ. Ἡ θεολογικὴ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ κατανοήσῃ καὶ διατυπώσῃ τὴν λογικὴν σχέσιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ τοῦ ὑπεραντικειμενικοῦ καὶ νὰ παρασκευάσῃ τὸν χῶρον διὰ μίαν δυνατὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Οὐχὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀντινομίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν φέρῃ «εἰς πλῆρες φῶς καὶ νὰ ἴδῃ, ἐὰν πρόκειται περὶ οὐσιαστικοῦ ἢ κενοῦ λογικοῦ ἀδιεξόδου»²⁵, εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφικῆς θεολογίας. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ σκοτούς εἶναι ἐκεῖνη ἡ διαφώτισις τοῦ σκοτούς, ἡ ὅποια δὲν τὸ διαλύει, ἀλλὰ τὸ ἐπικυροῖ. Τὸ σκοτός-Ἐπέκεινα εἶναι ἡ ἐρώτησις τοῦ φωτός-Ἐνθάδε. «Τὸ σκοτός εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ φωτός, τὸ ὅποιον φωτίζει τὸ φῶς»²⁶. Ἀναγνώρισις σκοτούς σημαίνει σεβασμὸν μυστηρίου. Συνείδησις μυστηρίου εἶναι τελικῶς ἡ ὑπεύθυνος στάσις τοῦ λόγου πρὸ τοῦ Ἵπερβατικοῦ. Οὐχὶ ὁ progressus ad infinitum, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι reductio ad absurdum ἢ progressus in simile, ἀλλ' ἡ reductio ad mysterium, ἡ ὅποια ὑπερβάλλει καὶ τὴν plenam scientiam καὶ τὴν doctam ignorantiam, ἐκφράζει τὴν αὐτοσυνείδησιν τοῦ λόγου πρὸ τῆς ὑπερβατικῆς πρωταρχῆς του. Οὐχὶ illustratio, adoratio mysterii εἶναι ἡ αὐγὴ τοῦ Θεοῦ.

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΣ

Ἡ σκέψις εἶναι τὸ <μεταξὺ> ἐνὸς ἔχειν καὶ ἐνὸς μὴ ἔχειν, ἐνὸς γινώσκειν καὶ ἐνὸς ἀγνοεῖν, τὸ μεταίχμιον τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ εἶναι. Ἡ βεβαιότης τοῦ εἶναι καὶ συγχρόνως τὸ εἶναι ὡς πρόβλημα, ἡ κατοχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις του ἐν ταυτῷ, ἐμφυτεύουσι εἰς τὴν σκέψιν τὴν ἐρώτησιν. Ἐρώτησις εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ φαινομένου πρὸ τοῦ πραγματικοῦ.

Ἐρώτησις εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σκέψεως. Ἡ ἀπάντησις, τὴν ὅποιαν ἐκπορθεῖ ἡ σκέψις, εἶναι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς ἐπομένης ἐρωτήσεως. Ἡ σκέψις-ἐρώτησις εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον εἰς τὸν ἀνθρώπον. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι τὸ ens interrogativum. Ὁ συλλογισμὸς: «Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ζῶον ἀπαντητικὸν κατ' ἐξοχὴν^{27α} - respondeo ergo sum»^{27β}, εἶναι δευτέρου βαθμοῦ. Ὁ ἀνθρώπος ἀπαντᾷ συχνότερον ἴσως ἀπ' ὅσον ἐρωτᾷ, εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὅμως ἡ βεβαιοῦσα ἀπάντησις εἶναι μορφή ἐρωτήσεως. Ὁ ἀνθρώπος ἀπαντᾷ, διότι ἐντός του εἶναι διάπυρος ἡ ἀνησυχία πρὸ τοῦ ἀγνώστου, ἡ ἐρώ-

τησις. Ἡ ἀπάντησις εἶναι τὸ ἔνδυμα τῆς ἐρωτήσεως. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀπαντήσεως. Ἡ ἀπάντησις, ἡ ὁποία μεταβάλλει τὸ ἀγνωστον εἰς γνωστόν, εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία μετατρέπει τὴν ἀγνοίαν εἰς γνῶσιν. Ἡ ἀπάντησις πρὸ τοῦ ἀγνώστου, τὸ ὁποῖον παραμένει ἀγνωστον, εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία παρεγνώρισεν καὶ τὸ ἀγνωστον καὶ ἑαυτήν. Ἡ ὑπόθεσις: «Ἐάν γενικῶς μία ἐρώτησις δύναται νὰ τεθῆ, κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ εὑρῆ ἀπάντησιν»²⁸, ἐκφράζει τὴν προερωτηματικὴν αὐτοπεποίθησιν τῆς σκέψεως εἰς τὴν ἀξίαν τῆς κρίσεως. Αἱ ἐρωτήσεις τῆς σκέψεως δύνανται νὰ εὑρουν ἀπαντήσεις, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις δύνανται νὰ μὴ συνιστοῦν τὴν ἀπάντησιν. Αἱ ἀπαντήσεις τῆς μιᾶς ἐρωτήσεως εἶναι αἱ δυνατότητες προβολῆς τῆς ἀνευ ἐρωτηματικοῦ. Ἡ ἐρώτησις εἶναι τὸ ἀπόλυτον τοῦ πνεύματος, ἡ ἀπεριόριστος δυνατότης του, ἡ προϋπόθεσις τοῦ υπερβατισμοῦ του. Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι πάντοτε ὁ σκοπὸς τῆς ἐρωτήσεως. Ἡ ἐρώτησις εἶναι τὸ πρωταρχικόν, ἡ οὐσία τῆς σκέψεως, ἡ τόλμη καὶ τὸ ἄλμα πέραν τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῆς βαρύτητος τῆς ἀνάγκης. Αἱ θεμελιώδεις ἐρωτήσεις τοῦ πνεύματος εἶναι οἱ πλανῆται δορυφόροι του, οἱ ὅποιοι τοῦ ἀνήκουν, χωρὶς νὰ εἶναι ἰδιικοί του. Αἱ ἐρωτήσεις, <ἀπὸ γῆς ἀνα μετέωροι ἀρθεῖσαι, αἰθεροβατοῦσι καὶ συμπεριπολοῦσι ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ>, περικυκλώνουν τὸ πνεῦμα καὶ συγχρόνως εἶναι ἀνεξάρτητοι τοῦ πνεύματος. Κινοῦνται ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ οὐρανοῦ οὐχὶ μόνον διὰ νὰ συναντήσουν τὴν ἀπάντησιν, ἀλλὰ κυρίως διὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος. «Διὰ τοῦτο ἡ ἀγνή ἐρώτησις δὲν αἴρεται διὰ τῆς εὐρεθείσης ἀπαντήσεως»²⁹. Ἡ σκέψις, ἡ ὁποία θέλει νὰ υπερπηδήσῃ τὴν σκέψιν, «εἶναι ἡ διαρκὴς τάσις πρὸς τὸ ἕτερον» καὶ ἐπομένως «παραμένει ἐρώτησις»³⁰. Ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν μοῖραν εἰς ἓν εἶδος τῶν γνώσεών της ν' ἀσχολῆται μὲ ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας δὲν δύναται ν' ἀπορρίψῃ, διότι τῆς ὑπεβλήθησαν διὰ τῆς ἰδίας τῆς φύσεώς της, ἀλλ' εἰς τὰς ὁποίας δὲν δύναται ν' ἀπαντήσῃ, διότι υπερβάλλουν πᾶσαν ἀνθρωπίνην διανοητικὴν δύναμιν»³¹. Ἡ μετερωτηματικὴ ἀπάντησις εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία ὠρίμασεν. Ἡ προερωτηματικὴ ἀπάντησις, εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὠριμάσῃ. Ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀναπαντήτου εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία δὲν ἤρχισε νὰ ὠριμάζῃ.

Ἡ ἐνσυνείδητος ἐρώτησις εἶναι ἡ αὐτοβεβαίωσις τοῦ ἐρωτῶντος. Ἡ συνείδησις τῆς ἐρωτήσεως εἶναι ἡ αὐτοσυνείδησις τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐρώτησις εἶναι τάσις ἄρσεως τοῦ μὴ δεδομένου, ἀλλὰ συγχρόνως αὐτοκατάφασις τοῦ δεδομένου ἐρωτηματικοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται τὴν παροδικότητά του εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀναιρέσεώς της. Ἡ συνυφῆ τῆς παροδικότητος καὶ τῆς τάσεως πρὸς ἄρσιν τοῦ παροδικοῦ, ἡ ἐρώτησις, εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἡ αὐτανίχνευσις τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ἀποκαλύπτεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἄνθρωπον. *Interrogo ergo sum.*

Ἡ ἐρώτησις διὰ τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ἐρώτησις κ α τ' ἐξ ο χ ἡ ν. «Εἶναι ἡ πλέον ἀποφασιστικὴ ἐρώτησις τῆς αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως τοῦ

Εἶναι καὶ τῆς αὐτοσυνειδήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ³², ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερα ζωτικὴ ἐρώτησις τῆς Φιλοσοφίας ³³, τὸ κεντρικὸν θέμα δι' ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ τὰ γένη ³⁴, ἡ θεμελιώδης ἐρώτησις πάσης ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ³⁵. Ἡ ἀντιφατικότης τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔκφρασις τοῦ ἐρωτηματικοῦ χαρακτήρος τῆς. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λόγου ὁ Θεὸς μόνον ὡς Θεός-ἐρώτησις δύναται νὰ τεθῆ. Ἡ ἐρώτησις περὶ Θεοῦ εἶναι «τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον τί τὸ ὄν» ³⁶. Τὸ ἐρωτᾶν διὰ τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ἰδιοτυπία τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ πλασματικοῦ κόσμου. Ἡ ἐρωτηματικὴ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, χαρακτηρίζει τὸν ἀνθρώπον, τὴν ἐρώτησιν-σύνδεσιν τοῦ <κατὰ συμβεβηκὸς> καὶ τοῦ <κατ' ἐξοχήν>. Ἡ ἐρώτησις τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίζει τὴν ἐσωτάτην ἀπαίτησιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ εὕρῃ τὸν μίτον τοῦ εἶναι. «Ἡ μεταφυσικὴ ἐρώτησις εἰς τὴν πληρότητά της καθιστᾷ συνειδητὸν εἰς τὸν ἀνθρώπον, τί εἶναι εἰς τὸ βάθος τῆς οὐσίας του: Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἐρωτᾷ διὰ τὸ εἶναι» ³⁷. Ἡ περὶ Θεοῦ ἐρώτησις ζητεῖ νὰ ἄρῃ τὸ ἐνταῦθα, νὰ ὑπερνηκῆσθαι τὸ πέρας, ν' αὐθυπερβληθῆ, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θέαν τοῦ Ἐτέρου. Προσπαθεῖ νὰ ἐκτοξευθῆ πέραν τοῦ κόσμου, νὰ συναντήσῃ τὴν πρωταρχὴν τῆς. Χαρακτηρίζει, ὅσον οὐδεμία ἄλλη μεθοριακὴ ἔφεσις τοῦ πνεύματος, τὸ μῆπαρ'-ἑαυτῷ-δύνασθαι-μένειν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν βασικὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα, τὸν ὑπερβατισμὸν. Εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ τοῦ Θεοῦ αὐτοσυνειδητοποιεῖται ὁ ἀνθρώπος ὡς «ἡ κίνησις, ἡ τάσις, ἡ ὑπέρβασις πρὸς τὸ Θεῖον» ³⁸. Ἐνταῦθα ἀγρυπνεῖ πρωταρχικώτερον ὁ πόθος καὶ ὁ ἀγὼν πρὸς <μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος>, πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς ἱερογλυφικῆς γλώσσης τοῦ ὑπερβατικοῦ, πρὸς <ἀποκρυπτογράφησιν> τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἐ ν θ ἄ δ ε θέλει νὰ ὑπερπηδῆσθαι τὴν φύσιν του, νὰ θεωρήσῃ τὸ Ἐ π ε κ ε ι ν α. Ὁ χ ρ ὀ ν ο ς ζητεῖ ν' αὐθυπερβληθῆ, νὰ περιγράψῃ τὸν Α ἰ ῶ ν α. Τὸ π έ ρ α ς ἀγωνίζεται ν' ἀρνηθῆ τὸ πέρας, νὰ συλλάβῃ τὸ Ἄ π ὀ λ υ τ ο ν. Εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ κορυφοῦται ἡ ἀντινομία τοῦ πνεύματος. Ὁ λόγος τείνει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀρχὴν του, νὰ ὑπερβάλλῃ τὸν λόγον καὶ συγχρόνως νὰ ἐρευνήσῃ ὡς λόγος τὸν λόγον του.

Ἡ ἐρώτησις περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀλήθειά της. Ὡς προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑπερβῆ τὸ ἀνθρώπινον, εἶναι αὐτοσκοπός. Ἀπάντησις τῆς εἶναι ἡ συνειδήσις τῆς ὡς ἐρωτήσεως, ἡ αὐτοσυνειδήσις ὡς τάσεως πρὸς ἄρσιν τῆς συμβατικότητός της. Διὰ τοῦτο ἡ θέασις τοῦ Θεοῦ μόνον ὡς προσπάθεια ἀξιώσεως τῆς θεάσεως εἶναι δυνατὴ. «Ὁ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἐπιθυμῶν, ἐν τῷ ἀεὶ αὐτὸν ἀκολουθεῖν ὄρᾳ τὸ ποθοῦμενον καὶ ἡ τοῦ προσώπου αὐτοῦ θεωρία ἐστὶν ἡ ἄπαστος πρὸς αὐτὸν πορεία» ³⁹. Ἡ προτροπὴ τῆς προστακτικῆς: «Ἐνταῦθα πάντοτε ἄς ἀναζητῶμεν καὶ καρπὸς τῆς εὐρέσεως ἄς μὴ εἶναι τὸ τέλος τῆς ζητήσεως ⁴⁰ α. Ὁ Θεὸς πρέπει νὰ ζητῆται πάντοτε ὡς ἀδιανόητος» ⁴⁰ β, προϋποθέτει τὴν κρίσιν τῆς ὀριστικῆς ἐγκλίσεως. Ὡς αὐτοσκοπός, ἡ ἐρώτησις δὲν εἶναι μόνον <εὐφροσύνη καλοῦ>: «Τοῖς μὲν οὖν φιλοθέοις τὸ ὄν ἀναζητοῦσι, κἄν μηδέποτε εὕρωσι, συγχαίρωμεν· ἰκανὴ γὰρ προσευφραίνειν ἐστὶν ἡ τοῦ καλοῦ

ζήτησις, κἄν ἀτυχήται τὸ τέλος» ⁴¹, ἀλλὰ συναρπαγὴ καὶ ἀνύψωσις. «Οὐ μὴν διὰ τοῦτο γε ἀπογνωστότεον ἡμῖν τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, ὅτι ὑψηλοτέρα φαίνεται τῆς καταλήψεως, ἀλλ' ὅσῳ μέγα τὸ ζητούμενον ὁ λόγος ἀπέδειξε, τοσούτῳ μᾶλλον ὑποῦσθαι χρὴ τὴν διάνοιαν καὶ συνεπαίρεσθαι τῷ μεγέθει τοῦ ζητουμένου» ⁴². Εἰς τὴν κόπωσιν: «Ἡ περὶ Θεοῦ ἐρώτησις πρέπει ὡς ἀναπάντητος νὰ <βουβαθῆ>» ⁴³, ἀντιτάσσεται ἡ ἀνάτασις τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον γνωρίζει, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ διαφύγη τὴν βαρύτητα, ἀλλ' εὕρισκε εἰς τὸν ἀγῶνα τὴν καταξίωσιν. «Διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω» ⁴⁴.

Ἡ ἐνσυνείδητος, αὐτοσκοπίμος ἐρώτησις περὶ Θεοῦ ἐγκλείει τὴν ὑπερβασίν της. Ἡ αὐθυπέρβασις δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς της, ἀλλ' ἡ ἀκολουθία της. Ἡ ὠριμος ἐρώτησις διὰ τὸν Θεὸν εἶναι ἐρωτωμένη ἐρώτησις. Ἡ ὠριμασις τῆς ἐρωτήσεως αὐτῆς εἶναι ἡ προπαρασκευὴ τῆς δυνατότητος ἀντιστροφῆς τοῦ ἐρωτῶντος εἰς ἐρωτώμενον. Ἡ τελικὴ ἀπάντησίς της εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐρωτῶντος εἰς τὴν εὐθύνην τοῦ ἐρωτᾶσθαι. Ὁ Θεὸς «παραμένει πάντοτε ὁ ζητούμενος» ⁴⁵ καὶ «τὸ ὠραιότερον ὄνομα διὰ τὸν ἄνθρωπον» εἶναι «ὁ αἰωνίως ἀνήσυχος ζητητῆς τοῦ Θεοῦ» ⁴⁶, ἐνῶ παραλλήλως «τοιαύτη ζήτησις σημαίνει εὐρεσιν» ⁴⁷, ἡ πολικότης ὅμως μεταξύ ζητούντος καὶ ζητουμένου, «κατὰ τὴν ὁποίαν συνεχῶς ἐξ ἀρχῆς ὑπερνικῶμεν τὴν μίαν ἀποψιν διὰ νὰ κερδίσωμεν τὴν ἐπομένην» ⁴⁸, εἶναι ἡ μετάπτωσις τῆς ἐρωτήσεως-ἐμοῦ-διὰ-τὸν-Θεὸν εἰς ἐρώτησιν-τοῦ-Θεοῦ-δι'-ἐμέ. Ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία θέτει τὸ γνωστὸν ὑπὸ αἴρεσιν καὶ ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἄρῃ τὸ ἀγνωστον, εἶναι ἡ προϋπόθεσις καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου. «Ἡ ἐρώτησις εἶναι... τὸ μοναδικὸν <ἀνερῶτητον>, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι δεμένος ὁ ἐρωτῶν ἄνθρωπος» ^{49 α}. Ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία θέτει τὸν ἐρωτῶντα ὑπὸ αἴρεσιν, εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἰδιοτυπία τῆς πίστεως. Ὁ Θεὸς τοῦ λόγου εἶναι ὁ ἐρωτώμενος. Ὁ Θεὸς τῆς πίστεως εἶναι ὁ ἐρωτῶν. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ὁ κρῖκος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἀρχὴ τῆς σχέσεως. Εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς ἐρωτήσεως τοῦ λόγου ἀνατέλλει ἡ ἀπαντῶσα ἐρώτησις τῆς πίστεως.

Ἡ ἐρώτησις περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ σημαντικωτέρα μορφή τῆς ἐρωτήσεως περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς μεταφυσικῆς αὐτῆς ἐρωτήσεως δὲν ἐρωτᾶται μόνον τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, ἀλλὰ κυρίως καὶ ἀρχικῶς ἡ ὑποκειμενικὴ ἀρχὴ τῆς ἐρωτήσεως. Ἡ ἐρώτησις περὶ τοῦ Θεοῦ «στρέφεται ἐναντίον ἑαυτῆς» ^{49 β}. Εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία θέτει τὴν ἐρώτησιν ἐν ἐρωτήσει. Τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον πρόβλημα. Ἐὰν ἡ προβληματικὴ ἐρώτησις τοῦ Θεοῦ ἀπουσίαζεν, ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἐγνώριζεν οὔτε τὸν διχασμὸν, οὔτε τὴν εὐθύνην, οὔτε τὴν αὐθυπέρβασιν. Χωρὶς τὴν ἀνησυχίαν τοῦ Ὑπερβατικοῦ, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦτο ἐν ἐν-ἑαυτῷ-μένον ἡσυχον καὶ ἀνεύθυνον δημιουργημα. Ἡ ἐρώτησις διὰ τὸν Θεὸν εἶναι τὸ θεμέλιον καὶ ἡ στέγη τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπερβατισμοῦ. Ὁ ὑπερβατικὸς Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ὁ λόγος τῆς δημιουργίας πρὸ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τῆς αὐτοδημιουργίας τοῦ

ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ χρόνου. Ἡ ἐλευθερία καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἡ σμίλη τῆς αὐτομορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς καὶ πρὸς ἄρσιν τοῦ χρόνου.

Ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποῖαν λαμβάνει ἐκάστοτε ἡ ἐρώτησις τοῦ Θεοῦ, δὲν ὀξύνει μόνον τὴν αἰχμὴν τῆς, ἀλλ' εἶναι ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ ἄνθρωπος εἰς ἑαυτὸν περὶ ἑαυτοῦ, ἡ δημιουργὸς αὐτοέκφρασις τοῦ ἀνθρώπου. Κατ' οὐσίαν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἶναι ἡ διπλῆ ἐμφάνισις τοῦ αὐτοῦ προβλήματος. Ἡ ἀπάντησις, ἡ ὁποῖα δίδεται ἐκάστοτε εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἐρώτησιν, εἶναι τὸ κριτήριον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τοῦ ἀπαντῶντος, ὡς ἀτόμου καὶ ὡς ἐποχῆς. Ἐρώτησις συνυφασμένη πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει τὸν ἄνθρωπον. Ἡ σκέψις, εἰς τὴν προσπάθειάν τῆς νὰ διαφωτίσῃ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, φέρει εἰς φῶς τὴν ἀπόκρυφον φύσιν τῆς. Εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι ὁ ζητούμενος Θεός, ἀλλ' ὁ ζητῶν ἄνθρωπος τὸ ζητούμενον. «Ὁ ἄνθρωπος, ἀναζητῶν τὸν Θεόν, ἀναζητεῖ ἑαυτόν»⁵⁰, τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅταν ἀκόμη αὐτονομάζεται Θεός. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἐρωτηματικὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ζήτησις καὶ ἔκφρασις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶτε «Σοφὴ ἄγνοια»: N. Cusanus, εἶτε «Ἄλογον»: J. Böhme, εἶτε «Ἀπόλυτος ἐξάρτησις»: F. Schleiermacher, εἶτε «Ἀντινομία τοῦ ἡθικοῦ νόμου»: I. Kant, εἶτε «Ἠθικὴ Κυβέρνησις τοῦ κόσμου»: J. Fichte, εἶτε «Ἀπόλυτον Πνεῦμα»: G. Hegel, εἶτε «Θέλῃσις»: A. Schopenhauer, εἶτε «Ἐφεσις δυνάμεως»: F. Nietzsche, εἶτε «Ἀσυνειδητον»: E. v. Hartmann, εἶτε «Ζωτικὴ Φορά»: H. Bergson, εἶτε «Τὸ ἀπολύτως Ἔτερον»: R. Otto, εἶτε «Μηονικὴ Ἐλευθερία»: N. Berdiajew, εἶτε «Ὀρμὴ»: M. Scheler, εἶτε «Ἀνύπαρκτον»: H. Schwarz, εἶτε «Εἶναι»: M. Heidegger, εἶτε «Μηδέν»: J.—P. Sartre, εἶτε «Συνέχον»: K. Jaspers, καλεῖται ἡ βασικὴ ἔννοια τοῦ πνεύματός του, ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ καὶ ἐκφράζει, ἐνσυνειδήτως ἢ ἀσυνειδήτως ἀναφερόμενος εἰς τὸν Θεόν, τὸν ἄνθρωπον.

Σήμερον ἡ ἐρώτησις «Θεός» εὐρίσκεται ἴσως εἰς τὴν ὀξυτάτην φάσιν τῆς ἱστορίας τῆς. Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης καὶ τῆς ἐλαχίστης ἀνθρωπίνης γνώσεως. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἐγνώριζεν ὁ ἄνθρωπος τόσα πολλὰ περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδέποτε ἄλλοτε ἀντελήφθη σαφέστερον καὶ τραγικώτερον τὴν ἄγνοιάν του ὡς πρὸς ἑαυτόν καὶ τὸν Θεόν. Σήμερον ἡ γνώσις ὑποπίπτει καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀντίληψίν τῆς, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς ἑαυτήν, νὰ εὕρῃ τὸ πέρας τῆς, νὰ ὀρισθῇ, νὰ ἄρῃ ὡς αὐτονόησις τὸ αὐτονόητον. Ἡ <κλασικιστικὴ> αὐτὴ τάσις τῆς γνώσεως συνειδητοποιεῖ τὸ παλαιὸν πρόβλημα τοῦ «Θεαίτητου». Ἡ γνώσις ἐνδοσκοπεῖ τὴν γνώσιν, δοκιμάζει τὴν γνώσιν τῆς γνώσεως. Ἡ αὐτοσυνειδήσις τῆς ὀριμάζει τὸν καρπὸν τῆς ἀμφιβολίας. Ἡ γνώσις δὲν ἀμύνεται σήμερον οὔτε κατὰ τῆς <σοφῆς γνώσεως> τοῦ Γνωστικισμοῦ, οὔτε κατὰ τῆς <σοφῆς ἀγνοίας> τοῦ Ἀγνωστικισμοῦ, οὔτε κατὰ τῆς <σοφῆς ἀρνήσεως> τοῦ Ἀθεϊσμοῦ, ἀλλ' ἐναντίον τῆς γνώσεως. Ἡ αὐτοκριτικὴ τῆς γνώσεως ἀναγγέλει τὴν εἴσοδον τῆς γνώσεως εἰς τὴν γνώσιν. Ἡ αὐτοσυνειδήσις

τῆς γνώσεως δὲν σημαίνει σίγησιν τοῦ <κόθου πρὸς τὸ ἀπέραντον>, ἀλλὰ συνείδησιν τῆς εὐθύνης τῆς γνώσεως ἐνώπιον ἑαυτῆς καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ γνῶσις δὲν ἐρίζει πρὸς τὰς θεολογικὰς ἀπόψεις τῆς, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτήν, ὡς προϋπόθεσιν τῶν ἀπόψεων τῆς. Σήμερον ἡ scientia non inflat, sed admirat.

Ἐὰν ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ ἠρώτησε, κατὰ ποῖον τρόπον δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεὸν καλύτερον ἀπ' ὅ,τι πιστεύεται εἰς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, κατὰ πόσον δηλαδὴ ἠδύνατο ν' ἀντικατασταθῇ ἡ <δόξα> διὰ τῆς <ἐπιστήμης>, ἡ σημερινὴ ἐποχὴ ἐρωτᾷ, ἐὰν πράγματι εἶναι δυνατὴ ἡ γνῶσις ἐνὸς εἶναι, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ὑπερβάλῃ τὸ <κατὰ συμβεβηκός>. Ἐὰν ὁ Μεσαιῶν ἐθώρησε τὸν κόσμον σκιάν τοῦ Θεοῦ: mundus umbra dei καὶ ἐὰν ὁ Ἰδεαλισμὸς ἀντελήφθη τὸν Θεὸν ὡς σκιάν τῆς νοήσεως: deus umbra mentis, ἡ σύγχρονος σκέψις θ' ἀναίρεσῃ καὶ τὴν ἀκοσμίαν καὶ τὸν ἀθεϊσμόν καὶ θὰ ἐρωτήσῃ, ποία εἶναι ἡ γνῶσις τῆς γνώσεως κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ ὑπερβατικόν. Ἡ σύγχρονος Φιλοσοφία δὲν θὰ ἐξάρῃ οὔτε τὸ Π λ έ ο ν τοῦ καταφατικοῦ οὔτε τὸ Ἐ τ ε ρ ο ν τοῦ ἀποφατικοῦ Θεϊσμοῦ, οὔτε τὴν Ἐ ν ω σ ι ν τῆς μυστικιστικῆς οὔτε τὸ Ἐ γ ώ τῆς ἰδεαλιστικῆς Φιλοσοφίας, οὔτε τὸ Μ η δ έ ν τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ οὔτε τὸ Γ ί γ ν ε σ θ α ι τοῦ δυναμικοῦ Ἀθεϊσμοῦ. Ἡ σύγχρονος Φιλοσοφία θὰ αἰσθανθῇ τὸν συγκλονισμόν τοῦ Μ υ σ τ η ρ ι ο υ, «τὸ δέος πρὸ τοῦ μυστηρίου ὡς τὸν βαθύτατον πυρῆνα τοῦ πνεύματος»⁵¹. Τὸ Μυστήριον φωτίζει τὸ φῶς τῆς ἀγνοίας τῆς γνώσεως. Ἀνατέλλει, ὅταν ἡ γνῶσις ἀντικύρῃ τὸ εἶδωλον τῆς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγνώστου. εἶναι ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς ἐρωτήσεως.

Ἡ διάνοια θέλει νὰ παύσῃ σήμερον νὰ εἶναι ἀπλὴ μορφή διανοητικότητος, ν' ἀναίρεσῃ τὰς προδιανοητικὰς ἐκφράσεις τῆς, τὸν διανοητισμὸν καὶ τὸν ἀντιδιανοητισμὸν καὶ νὰ συνειδητοποιήσῃ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑπερδιανοητοῦ. Ἐὰν ἡ ἀντιδιανοητικὴ Θεολογία διέταξεν: «Ὄφειλεις νὰ ἐκρίζωσῃς⁵² καὶ νὰ φονεύσῃς τὴν διάνοιαν»⁵³ καὶ ὁ νοησιαρχικὸς Ἰδεαλισμὸς ἐπίστευε δι' ἑαυτόν: «Ὁ ὑπερβατικὸς Ἰδεαλισμὸς εἶναι τὸ <κλειδί> πρὸς διάνοιξιν παντὸς μυστικοῦ ὀλοκλήρου τοῦ κοσμικοῦ συστήματος»⁵⁴, ἡ σημερινὴ Φιλοσοφία πιστεύει, ὅτι «ἡ σκέψις ἀρχίζει μόλις τότε, ὅταν ἀντιληφθῶμεν, ὅτι ἡ ἀπὸ αἰῶνων λαμπρυνθεῖσα διάνοια εἶναι ἡ πλέον πείσμων ἀντίπαλος τῆς σκέψεως»⁵⁵. Σήμερον ἡ Φιλοσοφία δυσπιστεῖ ὡς πρὸς τὰς δυνατότητάς τῆς, εὐρίσκεται «ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς καταβάσεως εἰς τὴν πτωχείαν τῆς προσωρινῆς τῆς οὐσίας»⁵⁶, ἀναλογίζεται μήπως, ὅ,τι ἐθεώρει «χρυσὸν καὶ ἀδάμαντας», εἶναι «χαλκὸς καὶ ὕαλος»⁵⁷ καὶ ἐὰν κάποτε χαρακτηρίσῃ τὸν αὐτοχλευασμὸν ὡς «ἀληθῶς φιλοσοφεῖν»⁵⁸, δὲν πιστεύει ἐν τούτοις, ὅτι ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς νοήσεως εἶναι ἡ σωτηρίατης, διότι ἡ αὐτεπίσχεσις τοῦ νοεῖν εἶναι φυγὴ πρὸ τοῦ ἀποφασιστικοῦ, προδιανοητικῆς ἀδυναμίας ἐνώπιον τοῦ προβλήματος. Συγχρόνως ὅμως ἡ παροῦσα Φιλοσοφία ἀντιλαμβάνεται περισσότερο πᾶσης ἄλλης φορᾶς, ὅτι εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐρωτηματικὴ, Φιλοσοφία τοῦ;

Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς σκέψεως. Σκέψις εἶναι μία κυκλοφορία ἐντὸς τῆς ἐρωτήσεως, ὁ πνευματικὸς ἀγὼν δρόμου εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐρωτήσεως. Ἐδαφος, ἀφετηρία καὶ τέρμα τῆς σκέψεως εἶναι ἡ ἐρώτησις. Ἡ ἐρώτησις-ἀρχὴ εἶναι ἡ ἐναρξίς τοῦ λόγου. Ἡ ἐρώτησις τέρμα εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σιωπῆς. «Τὸ τελευταῖον τῆς σκέψεως εἶναι ἡ σιωπῆ»⁵⁹. Ἡ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας εἶναι σιωπηλὴ ἐκπληξίς. Φιλοσοφία εἶναι ἡ ὀμιλοῦσα ἐκπληξίς. Τὸ τέλος τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἐκπλησσομένη σιωπῆ. «Ἡ γνώσις ἀρχίζει εἰς τὴν φιλοσοφίαν δι' ἐνὸς σιωπηλοῦ θαυμασμοῦ καὶ τλειώνει δι' ἐνὸς ἀκόμη βαθυτέρου θαυμασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀδυνατεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἡ γλῶσσα»⁶⁰.

Ἡ σιωπῆ δὲν αἶρει τὴν σκέψιν-ἐρώτησιν, ἀλλὰ τῆς δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ βυθισθῇ εἰς ἐαυτὴν. Σιωπῆ εἶναι τὸ <ἐνδον σκάπτειν> τοῦ λόγου. «Ὅταν «ἡ γλῶσσα σταματᾷ πρὸ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον χάνομεν, ἐὰν γίνῃ ἀντικείμενον»⁶¹, ἀρχίζει ἡ περισυλλογὴ τῆς σιωπῆς. Ἡ σιωπῆ ὀμιλεῖ, ὅταν σωμαίνῃ ὁ λόγος, ἡ ὀμιλία ὅμως τῆς σιωπῆς δὲν εἶναι ἀποσιώπησις τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὰ <εἰς ἐαυτὸν> τοῦ λόγου, ὁ μονόλογος τοῦ λόγου. Ἡ σιωπῆ κλέπτει τοὺς λόγους τοῦ λόγου, ἀλλ' ἡ ἀρπαγὴ αὐτῆ τῆς εὐφραδείας ὀδηγεῖ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λεγομένων. Ὁ λόγος κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς του πρὸ τῶν παραισθήσεων τοῦ σκότους. Ἀλλὰ μένει ἄγρυπνος. Ὁ λόγος σιωπᾷ, ἀλλ' ἡ σιωπῆ εἶναι ὁ πυρὴν τοῦ λόγου πρὸ τοῦ Ἀφάτου.

Iam facundus eram, nunc taciturnitas
Vocem surripuit: quin vigilis modo
Conniuent oculi: dum taceo loquor⁶² (α).

Ἡ σιωπῆ πρὸ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἐρώτησις, ἡ ὁποία ὠρίμασεν. Ἡ σιωπηλὴ ἐρώτησις εἶναι ἡ αὐτοσυλλογὴ τοῦ ἐρωτηματικοῦ λόγου, οὐχὶ ἡ ἄρσις του. Εἰς τὴν σιωπὴν ὁ λόγος ἐπιστρέφει εἰς ἐαυτὸν· γίνεται incurvatus in se λόγος. Ἡ σιωπῆ εἶναι τὸ <κουκούλι>, τὸ ὁποῖον ὑφαίνει ἡ ἐρώτησις, διὰ νὰ μεταμορφωθῇ. Ἡ ἐρώτησις τοῦ λόγου κυφορεῖ τὴν σιωπὴν, ἕως ὅτου ἔλθῃ τὸ <πλήρωμα τοῦ χρόνου> τῆς. «Ὅπου παύεται ὁ λόγος, ἀρχίζει ἡ σιωπῆ. Ἀλλὰ δὲν ἀρχίζει ἐπειδὴ παύεται ὁ λόγος. Τότε γίνεται μόνον εὐκρινής»⁶³. Ἡ σιωπῆ εἶναι τὸ φράγμα, τὸ ὁποῖον ἀναγκάζει τὸ ρεῦμα τοῦ λόγου νὰ σταματήσῃ, ἀλλ' ἡ στάσις αὐτῆ σημαίνει ἀνύψωσιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόγου. Διὰ τῆς σιωπῆς μεταβάλλεται ὁ κατερχόμενος λόγος εἰς ἀνυψούμενον λόγον. Ἡ σιωπῆ δὲν εἶναι ἀρνητικὴ στάσις τοῦ λόγου πρὸ τοῦ προβλήματός του, σιωπῆ δὲν εἶναι μὴ-λόγος, ἀλλ' ἡ αὐτεπίσχεσις ἐκείνη τοῦ λόγου, τῆς ὁποίας οὐσία εἶναι ἡ ἀναγνώρισις καὶ σκοπὸς ἡ ἐτοιμασία. Σιωπῆ εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ λόγου νὰ συλλέξῃ καὶ παρασκευάσῃ ἐαυτὸν ἐν ἀναμονῇ τοῦ ἐρχομένου. Altum silentium» ὡς αἶνος Θεοῦ: «Σιγῇ τὸ ἄρρητον αὐτοῦ ἀνυμνεῖν⁶⁴. Τὸ Θεῖον σιωπῇ

(α) «Πρότερον ἤμην εὐφραδής, τώρα ἡ σιωπῆ/ μου ἤρπασε τὴν φωνήν. Ἄν καὶ ἄγρυπνοι, / οἱ ὀφθαλμοί μου κλείουν. Ὅμως ὀμιλῶ διὰ τῆς σιωπῆς».

τιμᾶν⁶⁵. Διὰ σὲ ἡ σιγὴ εἶναι ἔπαινος⁶⁶. 'Ο Θεὸς τιμᾶται διὰ τῆς σιγῆς»⁶⁷, εἶναι μεταβατική κατάσταση. 'Ενσυνείδητος, υπεύθυνος, ἐρευνητική σιωπὴ εἶναι περίοδος ὀριμάσεως. «'Η σιωπὴ ὀριμάζει τοὺς καρποὺς τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ ἥλιος τοὺς καρποὺς τῆς γῆς μας»⁶⁸. Τὴν ὀρίμασιν ἀκολουθεῖ ἡ δρέψις ἢ ἡ σῆψις. Σιωπὴ εἶναι ἐτοιμασία καὶ ἀναμονή. 'Η σιωπὴ μορφώνει τὴν ἐρώτησιν μετὰ τὴν μαθητεῖαν ὅμως ἀκολουθεῖ ἡ εὐθύνη τῆς ἐλευθερίας. Σιωπὴ εἶναι τὸ <λουτρόν> τῆς ἐρωτήσεως πρὸ τοῦ ἐρχομένου ἑορτασμοῦ, τὸ <ἐν ὕδατι> βάπτισμα πρὸ τοῦ προσδοκωμένου <ἐν πνεύματι> βαπτίσματος. Οὐχὶ ὡς ἀδιαφορία: «'Αλλοίμονον εἰς ὅσους σιωποῦν περὶ Σοῦ, ἐφ' ὅσον οἱ ὀμιλοῦντες εἶναι ἄφωνοι»⁶⁹, οὔτε ὡς ἀπελπισμός: «'Η σιωπήσαντας δεῖ ἀπελθεῖν καὶ ἐν ἀπόρῳ τῇ γυνάμῃ θεμένους μηδὲν ἐτι ζητεῖν»⁷⁰, οὔτε ὡς ἀδυναμία: «Τὸν ἔθιξα, δὲν τὸ ἔθιξα; 'Αδιάφορον! Μόνον νὰ σιωπῶ, νὰ σιωπῶ περὶ αὐτοῦ δὲν δύναμαι»⁷¹, ἀλλ' ὡς ἔκφρασις συνειδητοῦ καὶ ἀγωνιστικοῦ ὑπερβατισμοῦ ὀφείλει ἡ σιωπὴ ν' ἀθυπερβληθῇ, νὰ περιμένῃ <ἐν τῇ ἐρήμῳ> τὸν ἐπισκέπτην, εἰς τὸν ὅποιον θὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν τῆς. 'Ο <ὀπίσω ἐρχόμενος> εἶναι ἡ ἄρσις καὶ ἡ καταξίωσις τῆς σιωπῆς.

Η ΣΧΕΣΙΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΣ

'Απὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γερμανικοῦ 'Ιδεαλισμοῦ ἡ σχέσις τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ 'Ε γ ὡ καὶ τοῦ Α ὑ τ ὅ, ὑπῆρξε τὸ κεντρικὸν θέμα τῆς σκέψεως. 'Η ἀπολυτοποιήσις τῆς ὑποκειμενικότητος καὶ ἡ θεώρησις παντός μὴ-'Εγὼ ὡς ἀντικειμένου τοῦ 'Εγώ, ἡ «πανίσχυρος <'Εγώτης> (Ichheit) μὲ πᾶν τὸ περὶ αὐτὴν Αὐτό»⁷², κατέταξεν τὸν Θεὸν εἰς τὰ πρὸς γνῶσιν ἀντικείμενα. 'Ο Θεὸς ἐθεωρήθη ἐν πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, τὴν οὐσίαν τοῦ ὁποίου ὀφείλει ἡ διάνοια νὰ ἐρευνησῇ καὶ καταγράψῃ. Εἴτε λογικῆ, εἴτε φυσικῆ, εἴτε ψυχολογικῆ, εἴτε βιολογικῆ ὑπῆρξεν ἡ ἀντίληψις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐπιστημονικῆ ἐρευνα καὶ ἡ φιλοσοφικῆ μέθοδος ὑπῆρξαν οἱ magni inquisitores του. 'Ως Θεὸς ἐθεωρήθη ἐν φαινόμενον, περὶ τῶν ιδιοτήτων καὶ ὄρων ὑπάρξεως τοῦ ὁποίου ὀφείλον ἡ 'Επιστήμη καὶ ἡ Φιλοσοφία νὰ κόμουν τὰς παρατηρήσεις των <ἐκ τοῦ φυσικοῦ>, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἐμφάνισίν του εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴ συνείδησιν, ἐφ' ὅσον ἦτο δύσκολον νὰ προσαχθῇ ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον ἢ πρὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἑδρας τοῦ Πανεπιστημίου.

'Αλλὰ Θεός, ὡς «πρακτικὸς λόγος» ἢ «χωρόχρονος» ἢ «ζωτικὴ φορὰ» ἢ «ψυχολογικῆς ὑφῆς» δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. 'Ο Θεός δὲν εἶναι ἀντικείμενον οὔτε τῆς Φιλοσοφίας, οὔτε τῆς Κοσμολογίας, οὔτε τῆς Βιολογίας, οὔτε τῆς Ψυχολογίας. Δὲν τὸν ἀνακαλύπτει οὔτε ἡ ὑπερβατικὴ κριτικὴ, οὔτε τὸ τηλεσκόπιον, οὔτε τὸ μικροσκόπιον οὔτε τὸ ψυχολογικὸν κριτήριον. 'Ο Θεός δὲν ὑπόκειται εἰς ἐρευναν ὡς τὰ ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, ἀλλ' εἶναι ἡ Ὑπερβατικότης, ἡ ὁποία ὡς ὑποκεί-

μενον <ἐτάζει νεφρούς καὶ καρδίας>. Disputare de deo σημαίνει disputare de se ipso. Δὲν εἶναι ἓν πρὸς διαπραγματεύσιν <τί>, ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὁ λεγόμενος, ἀλλ' ὁ κ α λ ο ὄ μ ε ν ο ς. Οὐχὶ λόγος περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ λόγος πρὸς τὸν Θεὸν καταξιώνει τὸν λόγον πρὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ συνομιλία τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, οὐχὶ ἡ πραγματεία τοῦ Α ὕ τ ὄ, συνδέει τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Θεὸς εἶναι δυνατὸν μόνον νὰ προσφωνηθῇ, οὐχὶ νὰ ἐκφωνηθῇ»⁷³. Προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ὁ μόνος δυνατὸς τρόπος σχέσεως τοῦ Θεοῦ»⁷⁴. Ἀντὶ τῆς συναφείας νόησις-νοούμενον, «λόγος - ἀπάντησις»⁷⁵, ἀντὶ τῆς διαλέξεως, ὁ διάλογος εἶναι ἡ συσχέτησις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ κυριαρχία τοῦ τρίτου προσώπου, ἡ ὁποία ἐδέσποσεν μέχρι σήμερον, εἶναι τὸ <τεῖχος τοῦ ἤχου> μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Μόνον ἡ ὁμιλία πρὸς τὸ Σὺ, τὸ δεύτερον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον οὐσιαστικῶς εἶναι τὸ π ρ ῶ τ ο ν καὶ ὁ ὁμιλιῶν τὸ δ ε ὕ τ ε ρ ο ν, ἐπιτρέπει τὴν ὑπέρβασιν καὶ τὴν σύνδεσιν, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι οὔτε «πρῶτον ὄν»⁷⁶, οὔτε «ἄπειρος οὐσία»⁷⁷: ὄν καὶ οὐσία εἶναι μόνον ὁ χρόνος, ὁ Θεὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ χρόνου, οὔτε «γενικὸν περιεχόμενον»⁷⁸, οὔτε «ἀντικείμενον ἐγκλειῶν τὴν ὑπαρξιν»⁷⁹: ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἔχων, οὐχὶ ὁ ἐχόμενος, ἡ προϋπέθεσις τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ τῆς ὑπάρξεως, οὔτε «ἀναγκαῖα ὑπόστασις»⁸⁰, οὔτε «ἀναγκαῖον πρᾶγμα»⁸¹: Θεὸς εἶναι ὁ Ὑπερβατικός, ἡ ἄριστις τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἀνάγκης. Ἐν συνειδήσει τῆς εὐθύνης τῆς οἰκειότητος ἐξομολογούμενος τὸν ἀγῶνα του: «Ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου ἐξεζήτησά σε»^{82α}, ὁμολογῶν τὴν εὐρεσιν: «Ἴδου ἔργων, ὅτι Θεὸς μου εἶ σὺ»^{82β}, ὑποσχόμενος ὑπακοήν: «Σὺ φωτιεῖς τὸν λύχον μου Κύριε»^{82γ}, ἐκφράζων ἐμπιστοσύνην: «Ἐν σκιαῖ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιδῶ»^{82δ}, ἀνατεινόμενος: «Πρὸς σε κύριε ἦρα τὴν ψυχὴν μου»^{82ε}, προσευχόμενος: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου»^{82στ}, ἀγαπῶν: «Ὅν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σε ὁ Θεός»^{82ζ}, ὁ ἄνθρωπος ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὲν διηγεῖται περὶ τοῦ Θεοῦ, μορφοῦται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν κατασκευάζει τύπους Θεοῦ, ὀδηγεῖται εἰς τὸν Θεὸν καὶ δὲν διασύρει τὸν Θεόν. Εἰς τὴν προσφώνησιν καὶ τὴν ὑπακοήν, εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ καλοῦντος ὡς καλουμένου, δὲν ἀποκαλύπτεται ἡ <οὐσία>, ἀλλὰ γεννᾶται ὁ σύνδεσμος. «Ἡ στροφή πρὸς τὸ αἰώνιον Σὺ»⁸³, ἡ Ἐγὼ-Σὺ σχέσις»⁸⁴, κατ' οὐσίαν ἡ σχέσις δύο προσώπων, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἓν εἶναι γραμματικῶς καὶ τὸ ἄλλο ἀξιολογικῶς πρῶτον, εἶναι ἡ ἀνατολὴ τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι ὁμοῦς ὁ Θεὸς πρόσωπον; Ἡ διαφωνία τῆς ἱστορικῆς Θεολογίας ἐπισημαίνει τὴν ἀντιφατικότητα τῆς ἐνοίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐρώτησις διαθέτει καὶ τὴν θετικὴν καὶ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν. Ἡ θετικὴ ἀνήκει εἰς τοὺς θεολόγους: «Τὸ ὄνομα πρόσωπον λέγεται περὶ τοῦ Θεοῦ κατ' ἐξοχὴν»⁸⁵. Ὁ Θεὸς εἶναι ἓν προσωπικὸν ὄν. Ὁ Θεὸς εἶναι ὑπὸ τὴν ὑψίστην ἐνοίαν καθαρὰ προσωπικότητος⁸⁶. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀπόλυτος προσωπικότητος⁸⁷. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ βεβιστον πρόσωπον⁸⁸. Ὁ Θεὸς εἶναι ὑπὸ τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα τῆς λέξεως προσωπικός⁸⁹. Τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἀναπτύσσουσιν οἱ φιλόσοφοι: «Ὁ Θεὸς τῶν φιλοσόφων δὲν εἶναι προσωπικός Θεός»⁹⁰. Ἡ ὀρθολογιστικὴ Φιλοσοφία «στερεῖται τοῦ Σὺ»⁹¹ (ist

Du-Ios). Γενική κοσμική Νόησις, υπερβατική Διάνοια, ήθικη Τάξις τοῦ κόσμου, Ordo ordinas, «ὡπερπροσωπικὸν Ἄσυνειδητον», εἶναι «ὡποκατάστασις τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ»⁹². Τὴν κριτικὴν αὐτὴν ἐπικυροῦν οἱ κρινόμενοι: «Προσωποποιούμεν ὅτι εἶναι ἀπρόσωπον—Οὐρανόν, Φύσιν Μοῖραν—ἀλλ' ὁ προσωπικὸς Θεὸς εἶναι μόνον μίαν <σιλουέττα> Θεοῦ. Μόνον εἰς σχετικὸς Θεὸς»⁹³. Βλέπει τις, ὅτι ἐνταῦθα νοοῦμε μόνον πράξεις, δεδομένα, μίαν διαρκῆ ροήν, οὐδὲν εἶναι, οὐδεμίαν παγίαν ὑπαρξίν: μίαν δημιουργίαν, διατήρησιν, κυβέρνησιν, κατ' οὐδένα τρόπον ἕνα δημιουργόν, συντηρητὴν, κυβερνήτην⁹⁴. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἀπολύτως ἀπρόσωπον ὄν»⁹⁵.

Εἶναι τὸ βαβελικὸν πεπρωμένον τῆς σκέψεως ν' ἀντιφάσχη, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπιχειρεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς ὀφείλει νὰ εἶναι πρόσωπον, διότι τοῦτο εἶναι θρησκευτικὴ ἀπαίτησις. Ὁ Θεὸς ὀφείλει νὰ μὴ σχετίζεται πρὸς κοσμικοὺς ὄρους, διότι τοῦτο εἶναι ἀξίωσις τοῦ λόγου. Ἡ ἀντίφασξις εἶναι τὸ ἔνδυμα τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς σκέψεως. Ὅπωςδὴποτε ἡ θεολογικὴ Φιλοσοφία ὀρίζει τὴν διαφορὸν τῆς προσωπικότητος ἔνοιαν τοῦ π ρ ο σ ῶ π ο υ ὡς ἐξῆς: «Πρόσωπον εἶναι ἀτομικὴ ὑπόστασις διανοητικῆς φύσεως»⁹⁶. Πρόσωπον εἶναι ἡ δυνάμει τοῦ πνεύματος αὐτοτιθεμένη εἰς τὰς πράξεις τῆς καὶ αὐτομορφουμένη ὑπαρξίς⁹⁷. Πρόσωπον εἶναι ἡ συγκεκριμένη, κατ' ἐξοχὴν ὄντικη ἐνότης πράξεων διαφόρου οὐσίας⁹⁸ α: ἀφετηρία ἐννόμων διανοητικῶν πράξεων⁹⁸ β. Πρόσωπον εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ἐφ' ὅσον μετὰ τῶν ὑπερβατικῶν του πράξεων, ἦτοι εἰς τὴν συμπεριφορὰν του, εἶναι φορεὺς ἠθικῶν ἀξιών καὶ ἀπαξιῶν»⁹⁹. Πλὴν τῆς στατικότητος τοῦ ἀρχαιότερου τῶν ἀνωτέρω ὀρισμῶν, τοῦ ὁποίου πρότυπον εἶναι ὁ ἀριστοτέλειος Θεὸς <νόησις νοήσεως>, τοὺς ἄλλους ὀρισμοὺς χαρακτηρίζει ὁ δυναμισμός. Ἡ ἀτομικότης ἐκεῖνη, ἡ ὁποία εἶναι πρόσωπον, συνίσταται εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν πράξεων, διὰ τῶν ὁποίων αὐτομορφοῦται. Ἡ δραστηκὴ ἐνότης ἀτομικῶν δυνατοτήτων, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰς ἀξίας καὶ τεινοῦσα πρὸς αὐτοπραγμάτωσιν, εἶναι ἡ οὐσία τοῦ προσώπου. Συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν ἀνωτέρω ἀντίληψιν, πρόσωπον εἶναι ἡ ἐν σχέσει πρὸς δεδομένας ἀξίας μετουσίωσις τῆς δυναμικότητος εἰς ἐνεργητικότητα, πρὸς αὐτομόρφωσιν τῆς ἐνσυνειδήτου ἀτομικότητος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μονιμότητα τοῦ ὄντικου ἀτόμου, τὸ πρόσωπον χαρακτηρίζει ἡ ἐξέλιξις, ἡ μεταβολὴ καὶ ὁ ἀγὼν τῆς αὐτοδημιουργίας. Πρόσωπον εἶναι ἐνσυνειδητὸν γίνεσθαι, ἦτοι ἡ «ζωτικοδυναμικὴ ὑπόστασις»¹⁰⁰ ἐκεῖνη, ἡ ὁποία, ὡς «ὄν ἐπιτελεστικὸν πράξεων»¹⁰¹ α, ὑπάρχει «μόνον εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν πράξεών τῆς»,¹⁰¹ β, ἐγκλείουσα οὐσιωδῶς εἰς ἑαυτὴν τὸ φαινόμενον τῆς δυναμικότητος»¹⁰² α καὶ ἡ ὁποία τείνει «πρὸς αὐτομόρφωσιν συνεχῶς ἐξ ἀρχῆς»¹⁰² β, ἐν ἀναφορῇ πρὸς ὀρισμένας ἀξίας, «εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ πραγμάτων τῶν ὁποίων προσωποποιεῖται ἐντὸς τῆς ἀτομικότητός τῆς»¹⁰³ καὶ ἐνῶ «εἰς πᾶν τῶν βιωμάτων τῆς μεταβάλλεται»¹⁰⁴ α, διατηρεῖ τὴν ἐνότητά τῆς «εἰς τὴν ποιοτικὴν κατεύθυνσιν τῆς καθαρῶς αὐτῆς μεταβολῆς»¹⁰⁴ β.

Π ρ ο σ ω π ι κ ὴ τ ῆ ς ἐξ ἄλλου θεωρεῖται τὸ ἰδεῶδες τοῦ προσώπου. Ἡ φύσις τοῦ προσώπου εἶναι ὄντολογικὴ, τῆς προσωπικότητος ἀξιολογικὴ. Τὸ πρόσωπον ὑπάρχει, ἡ προσωπικότης ἀποκτᾶται. Προσωπικότης εἶναι ἡ τάσις τοῦ προσώπου πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ δυνάμει ἐντός του ὑπάρχοντος τύπου. Τὴν προσωπικότητα χαρακτηρίζει ὡς ἀξιολογικὸν πλήρωμα τοῦ προσώπου, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἀνθρωπολογίαν, καὶ ἡ φιλοσοφικὴ θεολογία: «Ἡ προσωπικότης εὐρίσκειται δυνάμει εἰς τὴν ἀτομικότητα»¹⁰⁵, ὡς «ἡ ἐνεργητικὴ πραγμάτωσις τοῦ προσώπου δι' ἑαυτοῦ»¹⁰⁶. Τὸ πρόσωπον, ὡς προϋπόθεσις διὰ τὴν προσωπικότητα, εἶναι ἡ προσωπικότης», ὡς ἐπιστέγασμα τοῦ προσώπου, «γίνεταί»¹⁰⁷. Ἡ προσωπικότης εἶναι ἡ ἐνατέλεια τοῦ προσώπου, διὰ τοῦτο «πρόσωπον ἔνευ προσωπικότητος εἶναι ἀδιανόητον», διότι «τὸ εἶναι τοῦ προσώπου» ἐγκτεται ἀκριβῶς εἰς γένεσιν προσωπικότητος»¹⁰⁸ α. Τὸ πρόσωπον, ὡς «ὄντολογικὸν περιεχόμενον» καὶ ἡ προσωπικότης, ὡς ἀξιολογικὸν

περιεχόμενον»¹⁰⁸ β τοῦ ἀνθρώπου, ἀλληλοπροϋποτίθενται. Ἡ προσωπικότης, ὡς πλήρωμα τοῦ προσώπου, ἐκφράζει τὸν «κατ' ἀναφορὰν πρὸς ὄρισμένον σκοπὸν»¹⁰⁹ ὑπερβατισμὸν του, διὰ τοῦ ὁποῖου «υπερβάλλεται τὸ ἀπλοῦν ἀντίτυπον τοῦ εἶδους»¹¹⁰.

Ἐὰν πρόσωπον καὶ προσωπικότης ἀποτελοῦν ἐκφρασίαν τῆς τάσεως τῆς πεπερασμένης συνειδήσεως πρὸς αὐτοτελείωσιν, εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὁ Θεὸς προσωπικός; Κατηγορηματικῶς ἀρνητικὴν ἀπάντησιν δίδει ἡ νεωτέρα Φιλοσοφία τοῦ Θεοῦ, θεωροῦσα τόσον τὴν ὄντολογικὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου ὡς ἀπαράδεκτον διὰ τὸν Θεόν, ὅσον καὶ τὴν δυναμικὴν ιδιότητα τῆς προσωπικότητος ὡς «ιδιοτυπίαν τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὡς πεπερασμένην»¹¹¹. Ἡ ἀντίληψις, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ «ἄπειρον Πρόσωπον ἀπολύτως»¹¹², θεωρεῖται *contradictio in adjecto*. «Προσωπικότης καὶ Ἀπόλυτον εἶναι ἕροι ἀποκλείοντες ἀλλήλους, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ὁ εἷς, οὐχὶ ἀμφοτέροι ταυτοχρόνως, δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ Πνεῦμα¹¹³. Ἀπόλυτος προσωπικότης εἶναι μόνον ἓν, δι' ἀποσπάσεως ἐκ τῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεώς του, ὡς ἀπόλυτον παρασταθὲν πεπερασμένον πνεῦμα¹¹⁴. Ἡ ἀντίληψις τοῦ Θεοῦ ὡς προσωπικότητος ἀναιρεῖ τὴν ἔννοιάν του ὡς ἀπολύτου καὶ τὸν ὑποβιβάζει εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ πεπερασμένου¹¹⁵. Ἀπόλυτον καὶ προσωπικότης ἀποκλείονται¹¹⁶. Νὰ σκεπτόμεθα τὸν Θεὸν ὡς προσωπικότητα σημαίνει νὰ τὸν καταβιβάζωμεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην περιοχὴν. Προσωπικότης εἶναι ὑψίστη μορφή τῆς πραγματικότητος», ἀλλ' αὕτη δὲν παύει νὰ εἶναι «κοσμικὸν εἶναι», ἡ δὲ θεώρησις τῆς ὡς θεοῦ κατηγορημάτων «δὲν εἶναι θεμελιωδῶς ἀληθεστέρα οἰασθήποτε ἄλλης μεταβιβάσεως κοσμικοῦ εἶναι εἰς τὸν Θεόν»¹¹⁷. Ἡ κατ' ἀναλογίαν ἀπόδοσις τῆς ἐννοίας τῆς προσωπικότητος εἰς τὸν Θεὸν ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ σκέψις «δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποσπασθῇ ἐκ τοῦ πεπερασμένου»¹¹⁸, ἔστω καὶ ἂν ἐπεκτείνῃ ταύτην *via eminentiae in infinitum*. Τὸ περιεχόμενον τοῦ ὄρου προσωπικότης εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τοῦ παραστατικοῦ κύκλου τοῦ ἀνθρώπου καὶ μόνον περὶ αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν¹¹⁹. Ὁ Θεὸς ἀπέχει τόσον τοῦ νὰ εἶναι ὑψίστη τάξις τοῦ προσώπου, ὥστε θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ εἶναι ἡ κατωτάτη τάξις του, ἓν ἀπόλυτον *minimum* εἰς προσωπικότητα, τρόπον τινὰ ὁ *status evanescens* = 0 τῆς προσωπικότητος ἀπολύτως. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τὸ ὑψιστον καὶ ἀπόλυτον, ἀλλ' ἡ ἀρνητικὴ ὀροθετικὴ ἔννοια τῆς προσωπικότητος ἀπολύτως»¹²⁰. Εἰς τὰ ἀνωτέρω περίσματα ἡ ὑπέροχος τῆς προσωπικότητος τοῦ Θεοῦ Θεολογία ἀπαντᾷ: «Δὲν εἶναι ἡ ιδιότης τῆς προσωπικότητος εἰς τὸν Θεὸν ἀνθρωπομορφισμός, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ ιδιότης τοῦ προσώπου εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι θεομορφισμός. Μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθὲς πρόσωπον, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁμοιωματικῶς πρόσωπον. Ὁ Θεὸς εἶναι καθαρὰ προσωπικότης, οὐχὶ ὁ ἄνθρωπος¹²¹. Ἡ προσωπικότης εἶναι τι «υπερφυσικόν»¹²², ἐνῶ ἡ θεογονικὴ Φιλοσοφία τῶν νεωτέρων χρόνων προϋποθέτει, ὅτι «υπάρχει εἰς τὸν Θεὸν προσωπικότης», διὰ νὰ συμπεράνῃ «κατ' ἀκολουθίαν», ὅτι «εἰς αὐτὸν ὑπάρχει μίαν προοδευτικὴν κίνησιν»¹²³.

Ἐκτὸς τῶν ὑπὲρ κατὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ Θεοῦ θεωριῶν, μίαν τρίτην θεολογικὴν τάσιν προσπαθεῖ ν' ἀντιληφθῇ τὸν Θεὸν ὡς «πλέον ἢ πρόσωπον»¹²⁴. Ἐπὶ αἰῶνας ἔβλεπον οἱ ἄνθρωποι κάτω, διὰ νὰ εὑρουν τὸν Θεὸν μεταξὺ τῶν ζώων, τῶν φυτῶν καὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων. Τελικῶς ἔμαθον νὰ κυττάζουσι ὀριζοντίως εἰς προσωπικότητα. Μίαν ἡμέραν πιθανῶς θὰ μάθουν νὰ κυττάζουσι πρὸς τὰ ἄνω, διὰ νὰ ἴδουσι τὸν Θεὸν ὡς μίαν κορυφήν, ἡ ὁποία φθάνει πολὺ ὑψηλότερον τοῦ πνεύματος καὶ τῆς προσωπικότητος¹²⁵. Ἡ ὑψίστη πραγματικότης πρέπει νὰ εἶναι ὑπερ-προσωπικὴ¹²⁶. Τὸ πρόσωπον εἰς τὸν Θεὸν δύναται νὰ εἶναι μόνον ἓν τι ἀπολύτως προϋποθέτον τὴν προσωπικότητα, ἀλλὰ τοῦτο ὑπερβαῖνον βεβαίως εἰς τὴν ὑπερ-προσωπικότητα¹²⁷. Ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερ-κοινότης ὡς ὑπερ-προσωπικότης. Εἶναι τὸ ἀδιανόητον ἐπέκεινα ἀμφοτέρων»¹²⁸.

Ἡ θεώρησις τοῦ Θεοῦ ὡς «υπερπροσωπικότητος» δεικνύει τὴν ἀγωνίαν τῆς σκέψεως νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπὸ τῆς ὀρθασευτικῆς συνειδήσεως ἀπαίτησιν ζῶντος προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ συγχρόνως νὰ ἄρῃ τὴν σχετικότητα τῆς προσωπικότητος καὶ νὰ θεωρήσῃ τὸν Θεὸν ἄσχετον

πρὸς οἰονδήποτε ἕρον τοῦ κόσμου, συμφώνως πρὸς τὴν περὶ ὑπερβατικοῦ Θεοῦ ἀξίωσιν τοῦ λόγου. Ἡ σκέψις ἐνὸς <υπερπροσωπικοῦ> Θεοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀντιφατική. Εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνειδησιν ὁ Θεὸς εἶναι προσωπικός. Ὁ Θεὸς τῆς Πίστεως εἶναι ὁ μέγας καὶ ἀνεξερεύνητος εἰς τὰς βουλὰς του πατῆρ καὶ λυτρωτῆς. Ὁ Θεὸς τῆς Μεταφυσικῆς εἶναι ὁ ὑπερβατικὸς κοσμικὸς λόγος, ἕν ἐπέκεινα - αἰτιον τοῦ συμβατικοῦ κόσμου. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς προσωπικότητος τὴν σύμφυτον πρὸς τὴν λογικὴν τῆς φύσιν ἀντίφασιν. Ἡ σκέψις εἶναι ἠναγκασμένη νὰ θεωρήσῃ τὸν Θεὸν προσωπικὸν καὶ ἀπρόσωπον ταυτοχρόνως. Ἡ ἀντίληψις, ὅτι «ὁ Θεὸς ὑπάρχει ὡς πρόσωπον, ἀποκλείον πᾶσαν ἀνθρωπόμορφον παράστασιν»¹²⁹, εἶναι ἄνευ περιεχομένου συνδυασμὸς τῆς Καταφατικῆς καὶ τῆς Ἀποφατικῆς Θεολογίας. Θεὸς ἐντὸς τῶν ὁρίων μιᾶς ἀνθρωπίνης ιδιότητος καὶ συγχρόνως ἄριστος τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρωπίνων ιδιοτήτων, εἶναι μία pugna verborum. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι οὔτε πρόσωπον οὔτε μὴ-πρόσωπον, ἀλλ' ἡ ὑπερβατικότης ἀμφοτέρων. Ἐν τούτοις ὁ Θεός, ὡς Θεὸς καὶ οὐχὶ ὡς μεταφυσικὸς ἄριστος, εἶναι νοητὸς μόνον ὡς πρόσωπον. Ἡ προσωποποίησις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πύλη εἰσόδου τοῦ πεπερασμένου πνεύματος εἰς τὸν ναὸν τῆς πίστεως. Ὁ ὑπερβατικὸς Θεὸς ὑπερβάλλει τὴν συμβατικότητα τοῦ προσώπου, ἀλλὰ μόνον ὡς ὑποκείμενον εἶναι προσιτὸς εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον. Μόνον καθ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν σχέσιν μας ὁ Θεὸς εἶναι πρόσωπον. Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται ὡς πρόσωπον, διὰ τὸ προσαρμολογῆναι πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὡς δημιουργὸς τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἐννοίας τῆς προσωπικότητος, δὲν περιορίζεται εἰς ὅ,τι ἐδημιούργησε. Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται ὡς φίλος, συνομιλητῆς, σύμβουλος, κριτῆς καὶ σωτῆρ, εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς θεότητος του ἐν τῷ πρὸσωπικῷ πνεύματι, διότι τοῦτο μόνον πρὸς ἕν πρόσωπον δύναται ν' ἀναπτύξῃ θρησκευτικὴν σχέσιν. Ἡ εἰσόδος τοῦ Θεοῦ ὡς προσώπου εἰς τὴν συνειδησιν δὲν σημαίνει, ὡς ἡ πίστις τῆς ὑπὲρ τῆς προσωπικότητος τοῦ Θεοῦ τεταγμένης Θεολογίας συνεπάγεται, περιορισμὸν τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς κοσμικῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου. Ἐὰν ὁ Θεὸς ὡς μὴ-πρόσωπον παύη νὰ εἶναι Θεός, τοῦτο δηλοῖ τὴν ἀδυναμίαν τῆς πλασματικῆς σκέψεως νὰ συλλάβῃ τὴν ὑπερβατικότητά του, διότι ἡ δυνατότης τῆς φθάνει μέχρι τῆς προαισθησεως ἐνὸς Μυστηρίου, ἀλλ' οἱ λογικοὶ προβολεῖς τῆς δὲν δύνανται νὰ διασχίσουν τὴν κοσμικὴν τὸν ἀτμόσφαιραν. Ὅ,τι εἶναι ὁ Θεὸς ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του ἀποκαλύψεως, τοῦτο αἴρει τὴν ἐννοίαν του ὡς Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀναίρει τὴν ὑπερβατικότητά του καθ' αὐτήν. Ὁθεν, «ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Αὐτό, ἀλλὰ Σὺ, τὸ ὅποιον μᾶς προσφωνεῖ»¹³⁰ α, ἀλλ' ἡ ἀκολουθία: «ὁ ἄριστος πρόσωπον» εἶναι «διὰ τὸν Θεὸν ὁ μοναδικὸς σύμφωνος τῆς πραγματικότητος»¹³⁰ β, ἀπολυτοποιεῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τὸ περιεχόμενον τῆς σκέψεως. Ἡ <πραγματικότης> ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι ἀνθρωπίνη δικαιοδοσία. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ συνδεθῇ οὐχὶ πρὸς «τὸ Ἀπόλυτον, τὸ ὅποιον πρὸς οὐδὲν σχετίζεται»¹³¹, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ὡς τὸ Σὺ καθ' ἑξοχὴν, τὸ ὅποιον ὡς πρωταρχικὸν Ἐγὼ τὸν καλεῖ εἰς ἄμμεσον σχέσιν, διότι τότε μόνον εἶναι προσιτὸς ὁ Θεὸς ἐντὸς τῆς περατῆς σκέψεώς του, ὀφείλει ὅμως νὰ μὴ φαντάζεται, ὅτι διὰ τῶν ἐννοιῶν τοῦ προσώπου καὶ τῆς προσωπικότητος ἠχμαλώτισε τὴν ὑπερβατικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς <ἐνώπιος ἐνωπίω> ἀπευθύνεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, παύει νὰ <θεολογῇ>. Συνομιλία πρὸς τὸν Θεὸν σημαίνει πίστιν. Ἡ Θεολογία, ἡ ὁποία, ὡς fides quaerens intellectum, ἐρωτοτροπεῖ καὶ πρὸς τὸ δόγμα καὶ πρὸς τὸν λόγον, σχετικοποιεῖ καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν κρίσιν. Ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ Θεολογία εἶναι ἡ «ἐπιστήμη τοῦ Θεοῦ»¹³², ἡ νόμιμος κριτικὴ ἔρευνα τῆς θείας οὐσίας, ὑπῆρξεν ὁ νοσογόνος βράκιλλος

τῆς θρησκευτικότητος ἀπὸ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς μέχρι σήμερον. Ἡ ἐπιστημονικοποίησις τῆς Θεολογίας κατέταξε τὸν Θεὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν πρὸς ἔρευναν ἀντικειμένων. Ἡ Σχολαστικὴ ἀντίληψις, ὅτι ἡ Θεολογία, ὡς «θεωρητικὴ Ἐπιστήμη»¹³², δύναται νὰ προσπορίσῃ ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ»¹³⁴, ἢ ὅτι δυναμέθα νὰ ὀμιλῶμεν περὶ τοῦ Θεοῦ, «ὡς ὀμιλεῖ τις περὶ ἐνὸς συναδέλφου, τοῦ ὁποίου τὰς σκέψεις πλήρως ἀντιλαμβάνεται καὶ ἐξετάζει»¹³⁵, ὑπῆρξε τὸ «πρῶτον ψεῦδος» τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐπίστευσεν, ὅτι ἤτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἱστοριογράφος τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν συγκατάθεσιν καὶ τὴν εὐλογίαν του. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντίληψις τοῦ Θεοῦ, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἰσχυόντων εἰς τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Μεταφυσικὴν, ᾤδήγησεν εἰς τόσας περὶ Θεοῦ θεωρίας, ὅσα καὶ τὰ κοσμοθεωρητικὰ συστήματα, κατὰ τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων ἐπεχείρησε τὴν ἐρμηνεῖαν τῶν ὑπερβατικῶν δεδομένων τῆς Ἀποκαλύψεως¹³⁶. Ἡ διάσπασις τῆς χριστιανικῆς σκέψεως, αἱ αἰρέσεις καὶ οἱ ἀμοιβαῖοι ἀφορισμοί, δὲν ἠπειλήσαν μόνον τὴν θρησκείαν αἰεὶς τὸ κεντρικὸν νεῦρον τῆς ζωῆς τῆς»¹³⁷, ἀλλὰ κατέστησαν τὴν χριστιανικὴν Θεολογίαν πεδίον λογοτεχνικῆς καὶ ἐνίοτε αἰτίαν ἐνόπλου διαμάχης, οὐσιαστικῶς Θεολογίαν ἄνευ Θεοῦ καὶ θρησκευτικότητος. Ἡ *summa theologia* ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς *summa irreligio*. Αἱ κατὰ καιροὺς καὶ πρόσωπα ποικίλλουσαι παραστάσεις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Γραφῆς ἐξέφρασαν τὴν περὶ ἑαυτοῦ μεταβαλλομένην παράστασιν τοῦ Ἐγῶ *sub specie revelationis*. Ἡ θεολογία ὡς «ἐγωλογία», «στρεφομένη περὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅπως τὸ ἄνθος πρὸς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου»¹³⁸, ἢ ἀνθρωπολογία ὡς «ἀρχὴ τῆς θεολογίας»¹³⁹ καὶ ὁ Θεὸς ὡς «τὸ βαθύτατον περιεχόμενον τῆς λέξεως Ἐγῶ»¹⁴⁰, ὑπῆρξαν ἀποτέλεσμα καὶ κριτικὴ τῆς αὐθυποβολῆς, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐπίστευσεν, ὅτι ἡ παράστασις τοῦ Λόγου εἶναι ἔργον τῆς λογικῆς. Ἡ διανοητικὴ *theologia perennis* ὑπῆρξεν ὁ Προκρούστης τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ Ἐγῶ καὶ τοῦ κόσμου. Τὸ *ens ab alio* ὑπῆρξεν ἡ κλίνη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὤφειλε τὸ *ens a se* νὰ προσαρμωθῇ ἐκὸν ἢ διὰ τῆς βίας. Ξένη πρὸς τὴν ὑπερβατικότητα τῆς πίστεως, ἐπιχειροῦσα νὰ ἐξισώσῃ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἄρσιν του, ἡ Σχολαστικὴ θεολογοῦσα φιλολογία δὲν ἀντιπροσωπεύει οὔτε τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, οὔτε τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν. Ἡ *theologia rationalis* εἶναι ἡ ἀρνητικότης καὶ τῆς πίστεως καὶ τοῦ λόγου.

Ἡ ἄσχετος πρὸς τὴν πίστιν «πρῶτη φιλοσοφία», ἡ Μεταφυσικὴ, συνεδέθη ἀνέκαθεν πρὸς τὸ Θεόν, ὥστε ἡ ἱστορία τῆς εἶναι ἡ ἐκθεσις τῶν περὶ Θεοῦ ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς σκέψεώς του. Ὁ Θεός, ὡς τὸ Π ρ ῶ τ ο ν τῆς πραγματικότητος κ α τ' ἐ ξ ο χ ῆ ν, ὑπῆρξε τὸ κεντρικὸν θέμα τῆς μεταφυσικῆς σκέψεως καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν τῆς ζωῆν. Εἴτε ὡς πλατωνικὸς «ἔρω», εἴτε ὡς σπινοζικὸς «*apetitus*», εἴτε ὡς κουζανικὸς «*amor intellectualis*», ὁ λόγος ἀνεζήτησεν ἐξ ἀρχῆς τὴν Πρωταρχίαν του. Ἡ Μεταφυσικὴ ὑπῆρξεν «Πρωτολογία» ἀπὸ τῆς ἐμφανισεῶς τῆς

μέχρι σήμερα. "Ό,τι διακρίνει τὰ μεταφυσικά συστήματα ἐνὸς Ἡρακλείτου καὶ ἐνὸς Ἀριστοτέλους, ἐνὸς Αὐγουστίνου καὶ ἐνὸς Hegel, ἐνὸς H. Schwarz καὶ ἐνὸς K. Barth, ἐκτὸς τῶν λεπτομερειῶν, εἶναι ἡ διαφορετικὴ ἀντίληψις των περὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦ Πρωταρχικοῦ διὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ νόημα τοῦ εἶναι. Εἴτε ὡς <ἀγαθοφάνεια> εἰς τὸν Πλάτωνα, εἴτε ὡς <ἐνοφάνεια> εἰς τὸν Πλωτῖνον, εἴτε ὡς <θεοφάνεια> εἰς τὸν Eriugena, εἴτε ὡς <ὄντοφάνεια> εἰς τὸν Heidegger, ὁ εἷς Θεὸς ἐμφανίζεται ὑπὸ διάφορον ἔνδυμα ¹⁴¹. "Ότι ἡ Φιλοσοφία ὑπῆρξε καὶ θὰ παραμείνη «μία σύνδεσις πρὸς τὸν Ἐνα, διὰ τῆς ἐρευνητικῆς σκέψεως τοῦ ὑπάρχοντος ἀνθρώπου» ¹⁴², εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος. Ἡ σκέψις θὰ ζητῇ τὴν προϋπόθεσίν της, ἐφ' ὅσον ζῆ ὡς σκέψις, ἐν <διατί> ἐντὸς τοῦ <τί>. Ἡ ἐρώτησις περὶ Θεοῦ θὰ παραμείνη ἀκοίμητος, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαρξις θὰ προσπαθῇ ν' ἀντιληφθῇ τὴν κρυπτογραφικὴν γλῶσσαν τῆς φύσεώς της καὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁ λόγος θὰ ἐρωτᾷ διὰ τὴν πηγὴν καὶ τὴν ἐκβολὴν του, τὸ μυστήριον τοῦ a quo καὶ τοῦ ad quem, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὡς λόγος, μία ἀστραπή ἐντὸς τοῦ χάους τοῦ χρόνου.

Ἐφ' ὅσον ὁ λόγος, θ' ἀναζητῇ τὸν Λόγον, θὰ μείνη φιλόσοφος. Ἐφ' ὅσον ὁ λόγος θὰ διδάσκη τὴν ἱστορίαν τοῦ Λόγου θὰ εἶναι φιλόλογος. Ἡ θεολογία τοῦ λόγου εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία του sub specie dei. Ἡ μοῖρα τοῦ λόγου ὡς θεοσόφου εἶναι ἡ <φιλολογία>. Ἡ Μεταφυσικὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Kant ἔπαυσεν οὐσιαστικῶς νὰ ἰσχύη ὡς ἀποκρυπτογραφικὸς κώδιξ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν ἰδέαν τῆς σχετικότητος ὅμως ἡ Μεταφυσικὴ δὲν ἐσυνήθισεν ἀκόμη. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ παρελθόντος, ὁ τίτλος τῆς <πρώτης φιλοσοφίας> καὶ ἡ δικαιοδοσία της ἐπὶ τοῦ ὑψίστου ὄντος αἰχμαλωτίζουν μέχρι σήμερα τὴν σκέψιν. Ἄλλ' ὅσον συντομώτερον προσαρμοσθῇ ἡ Μεταφυσικὴ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς πλασματικότητός της, τόσον ταχύτερον θ' ἀπαλλαγῇ τῆς αὐταπάτης. Ἡ Μεταφυσικὴ ὑπῆρξε μέχρι σήμερα ὄντολογικὴ. Ὡμίλησε περὶ τῆς Ὑπερβατικότητος ὡς πραγματικότητος. Παρέστησε «τὸ ὄν εἰς τὸ εἶναι του» καὶ ἐσκέφθη «τὸ εἶναι τοῦ ὄντος» ¹⁴³. Ἡ πρώτη φιλοσοφία ὑπῆρξεν ὄντολογία ¹⁴⁴, «διδασκαλία τοῦ ὑφισταμένου, τοῦ εἶναι ὡς ὄντος» ¹⁴⁵. Ἐνώπιον τοῦ ὑπερβατικοῦ Θεοῦ ἡ μεταφυσικὴ σκέψις διηγῆθη «τὸ εἶναι τὸ ὄν, φέρουσα τὴν ὄντοτητα τοῦ ὄντος εἰς τὴν ἔννοιαν» ¹⁴⁶. Σήμερα ἡ Μεταφυσικὴ «δὲν εἶναι πλέον δυνατὴ κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως» ¹⁴⁷, σκοπὸς της δὲν εἶναι ἡ περιγραφή οὔτε τοῦ λόγου τοῦ ὄντος οὔτε τοῦ ὄντος καθ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντος κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν λόγον του. Ἀντικείμενον τῆς Μεταφυσικῆς δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἀλλ' ἡ ἐρώτησις περὶ Θεοῦ. Ἡ Μεταφυσικὴ δὲν εἶναι περιγραφικὴ ἐπιστήμη, εἶναι φιλοσοφία, ἐν <θαυμάζειν> καὶ <ἐρωτᾶν> ἐντὸς τοῦ κόσμου τῶν ὄντων. Ἡ ἀντίληψις τοῦ προβλήματος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ἡ ἀνατομία τῆς θείας οὐσίας, εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς Μεταφυσικῆς. Ἡ Μεταφυσικὴ

δὲν εἶναι «ἡ Ἐπιστήμη τῆς ἀπολύτου πραγματικότητος»¹⁴⁸, ἀλλὰ «παριστᾷ τὴν θεωρητικὴν προσπάθειαν τῆς συλλήψεως τοῦ Ἐπολύτου»¹⁴⁹, ἐκφράζει τὴν διαλεκτικὴν τοῦ ἐρωτηματικοῦ <Ἐπερβατικότης> ἐντὸς τοῦ λόγου. Θέμα τῆς δὲν εἶναι ἓν δεδομένον ἢ γεγονός, ἀλλ' ἓν πρόβλημα, τὸ μέγιστον πρόβλημα, λογικὴ λύσις τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ παράστασις του καὶ ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὴν σημασίαν του, ὡς προπαρασκευὴ μιᾶς δυνατότητος λύσεως ἐκ τοῦ μετὰ τὴν φύσιν πρὸς τὴν Μεταφυσικὴν.

Μεταφυσικὴ εἶναι ἡ μορφή, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ἐντὸς τοῦ χρόνου ἡ μεταφυσικότης. Μεταφυσικὴ εἶναι ὁ βλαστὸς εἰς τὸ ἐλεύθερον ἔδαφος καὶ κλῆμα τοῦ χρόνου, μεταφυσικότης εἶναι τὸ φυτόν εἰς τὸ κλειστὸν φυτώριον τοῦ πνεύματος. Μεταφυσικότης εἶναι τὸ σπέρμα τῆς ἐρωτήσεως τοῦ πνεύματος διὰ τὸν λόγον καὶ τὸ νόημα τῆς υπάρξεώς του. Διὰ τοῦτο ὁ <θρυμματιστής> τῆς Μεταφυσικῆς, ὁ Kant, δὲν συνέτριψε τὴν μεταφυσικότητα τοῦ πνεύματος, ἐφ' ὅσον τὸ πνεῦμα εἶναι ἡ ἐρώτησις τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀρχῆς του, ἀλλὰ τὴν ἱστορικὴν ἐμφάνισιν τῆς μεταφυσικότητος. Ἡ κριτικὴ τοῦ λόγου τοῦ Kant καὶ ἡ ὄντολογικὴ κριτικὴ τοῦ Heidegger σήμερον ἀναιροῦν τὴν Μεταφυσικὴν ὡς σύστημα, τὸ χρονικὸν ἔνδυμα τῆς μεταφυσικότητος. Ἡ Μεταφυσικὴ, ὡς ἡ βασικὴ ἔκφρασις τοῦ ὑπερβατισμοῦ τοῦ πνεύματος, «ὡς ἡ καθαρὰ δυναμικότης τῆς σκέψεως»¹⁵⁰, εἶναι συυφασμένη πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος παραμένει τὸ <σοφὸν ζῶον>, τὸ «animal rationale», θὰ εἶναι τὸ «animal metaphysicum»¹⁵¹. Ἡ μεταφυσικὴ συνείδησις δὲν χρειάζεται νὰ ἐορτάσῃ «ἀνάστασιν»¹⁵², διότι ἡ κριτικὴ καταδίκη τῆς ὑπὸ τῶν Kant καὶ Heidegger εἶναι ἡ αὐτοκριτικὴ τῆς. Ἡ ἄρσις τῆς ὡς ἐπιστημονικοῦ συστήματος, εἶναι ἡ κατάφασίς τῆς ὡς πυρῆνος τοῦ πνεύματος. Ἡ μεταφυσικότης οὔτε ἀπέθανεν, οὔτε κατήντησε σήμερον «περιγραφὴ τῆς χωροχρονικῆς συναφείας»¹⁵³. Ὅσοι ἐορτάζουν τὸν θάνατον τῆς Μεταφυσικῆς, ἐορτάζουν τὰ γενέθλια τῆς μεταφυσικότητος. Ὅφειλουν ὅμως νὰ ἐννοήσουν, ὅτι «ἡ ἀπόρριψις πάσης Μεταφυσικῆς εἶναι εὐκολωτέρα τῆς διαπραγματεύσεως τῆς ἀπορριπτικῆς κρίσεως»¹⁵⁴, ὅτι ἡ ἄρσις δὲν ἰσοδυναμεῖ οὔτε πρὸς θεμελίωσιν τῆς ἀρνήσεως, οὔτε πρὸς ἐκμηδένισιν τοῦ πρὸς ἄρνησιν. Οἱ ἐορτάζοντες τὴν δύσιν τῆς Μεταφυσικῆς δὲν ἐορτάζουν τὸν ἀφανισμόν τῆς, ἀλλὰ τὴν ἐξαφάνισιν μιᾶς ἡμέρας, ὡς ἄγγελον τῆς ἐπομένης ἀνατολῆς. Ἡ μεταφυσικότης ζῆ, ὅταν ἀκριβῶς πεθαίνῃ, ὅταν ἀναίρη τὴν αὐτάρκειαν καὶ ἀναζητῆ ἐξ ἀρχῆς τὴν Ἀρχήν. Πυρὴν τῆς μεταφυσικότητος εἶναι τὸ «ἀπαράδεκτον»¹⁵⁵, ἡ αὐταναίρεσις, ἡ αὐθυπέρβασις. Ἡ Μεταφυσικὴ τῶν Μονάδων τοῦ Leibniz ἢ τοῦ Λόγου τοῦ Kant ἢ τῆς Θελήσεως τοῦ Schopenhauer ἢ τῆς Ζωτικῆς Φορᾶς τοῦ Bergson ἢ τοῦ εἶναι τοῦ Heidegger, εἶναι τὰ κύματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος, ὡς <ἓν μεταφυσικόν>, ὀφείλει ν' ἀπωθήσῃ διὰ νὰ κρατηθῆ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πνεύματος καὶ νὰ προσεγγίσῃ τὴν *terram incognitam*. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ μεταφυσικότης ὡς τάσις ἀναιρέσεως τῆς

Μεταφυσικῆς. «Ἡ μεταφυσικὴ Ἐπιστήμη εἶναι ἐν ἱστορικῶς περιορισμένον φαινόμενον, ἢ μεταφυσικὴ συνείδησις τοῦ προσώπου εἶναι αἰωνία ¹⁵⁶: εἶναι ἢ ὑπαρξίς καθ' ἑαυτὴν» ¹⁵⁷. Ἡ μεταφυσικότης ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη «διάστασιν» ¹⁵⁸ τοῦ πνεύματος, εἶναι ἢ διεύθυνσις ἀπὸ τοῦ ἐνθάδε πρὸς τὸ ἐπέκεινα, ὁ λόγος καὶ ἡ οὐσία τοῦ ὑπερβατισμοῦ.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ μεταφυσικὸς ὁμιλοῦν ἀντιληφθῆναι, ὅτι ὁ καρπὸς τοῦ <δένδρου τῆς γνώσεως> τὸν ὠδήγησε πρὸς τὸ ἀγνώστου. Καρπὸς τῆς γνώσεως δὲν ὑπῆρξεν ἢ παγγνωσία, ἀλλ' ἢ προϋπὸθεσις τῆς γνώσεως τοῦ ἀγνώστου ὡς ἀγνώστου. Ἡ γνώσις εἶναι γνώσις, ἀκριβῶς ἐπειδὴ προϋποθέτει τὸ ἀγνώστον. Ἐὰν «τὸ ὄν λέγεται πολλαχῶς» ¹⁵⁹ α, αὐτὸ σημαίνει ὅτι κατ' οὐσίαν τὸ <ὄν> λέγεται ο ὄ δ α μ ῶ ς, διότι δὲν εἶναι ὄν, ἀλλὰ «χωριστόν» ¹⁵⁹ β, ὁ ἐπέκεινα λόγος τοῦ ὄντος. Ὁ λόγος, δι' «ἄπερ φύσεως ὑπερῆρται», ¹⁶⁰ α δὲν δύναται νὰ λογοδοτήσῃ, διότι ὁ ἴδιος εἶναι φυσικὸς καὶ ὁ λόγος του, κατὰ φυσικὸν λόγον, <φυσικὸς> λόγος. Ἡ <φυσικότης> τοῦ λόγου εἶναι ἢ προϋπὸθεσις τῆς μεταφυσικότητος του. Φυσικότης εἶναι τὸ δεδομένον, Μετὰ-φυσικότης τὸ ζητούμενον. Ἡ Μετὰ-φυσικότης καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἢ ἄρσις τοῦ φυσικοῦ λόγου. Ἡ μεταφυσικότης ὡς πνευματικὴ τάσις εἶναι ἢ βεβαίωσις τῆς φύσεως τοῦ λόγου. Ὁ λόγος εἶναι ἐκείνη ἢ φύσις, ἢ ὁποῖα θέλει νὰ ἐγγίσῃ τὰ μετὰ τὴν φύσιν. Ὁ μεταφυσικὸς λόγος θέλει νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν φυσικὸν λόγον, ἀλλ' ὡς φυσικὸς λόγος νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἄρσιν του. Ἡ πολικότης μετὰ τοῦ Μεταφυσικοῦ εἰς τὴν ἀλήθειάν του καὶ τῆς μεταφυσικότητος ἐντὸς τοῦ λόγου εἶναι ἢ ῥίζα τῆς πνευματικῆς ἀντινομίας καὶ συγχρόνως ἢ πηγὴ τοῦ πνευματικοῦ ὑπερβατισμοῦ. Ὁ μεταφυσικὸς φυσικὸς λόγος ὀφείλει ἐν τούτοις νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν φύσιν του καὶ ν' ἀντιληφθῆναι, ὅτι δὲν εἶναι <πολίτης δύο κόσμων>, ἀλλ' ἐκπρόσωπος ἐνὸς κόσμου μεταβατικοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ <ἄλλος> κόσμος, ἀλλ' ὁ κρίκος των. Ὁ λόγος εἶναι ξένος καὶ πρὸς τὸ ἐνθάδε καὶ πρὸς τὸ ἐπέκεινα, εἶναι ὁμοῦς ὁ σύνδεσμος τοῦ ἐνθάδε καὶ τοῦ ἐπέκεινα. Ὁ λόγος εἶναι ἢ πορεία ἐκ τοῦ χρόνου πρὸς τὴν ὑπέρβασιν τοῦ χρόνου, ἢ μετάβασις ἐκ τοῦ ἐνταῦθα πρὸς τὴν ὑπερβατικότητα, οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ὑπερβατικότης ὁ ἴδιος. Οὐχὶ ὁ λόγος, ἢ πρὸς ἄρσιν τῆς φύσεως τείνουσα φύσις, ἀλλ' ὁ ὑπὲρ τὴν φύσιν λόγος τῆς φύσεως ἔχει δικαίωμα λόγου περὶ τοῦ Ἵπερφυσικοῦ. Περὶ Θεοῦ δύναται νὰ ὁμιλήσῃ μόνον ὁ Θεός. Ὁ λόγος δὲν δύναται οὔτε νὰ κατανοήσῃ οὔτε ν' ἀπορρίψῃ ὅσα «ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον εἰσίν» ¹⁶⁰ β, δύναται ὁμοῦς νὰ σκέπτεται, ἐφ' ὅσον ἐνταῦθα ὑπάρχουν πραγματικότης καὶ ὀφειλή, φαινόμενα καὶ ἀξίαι καὶ συγχρόνως «νὰ διακρίνῃ τὸ διανοητὸν καὶ διὰ τούτου τὸ ἀδιανόητον» ¹⁶¹, νὰ κατανοήσῃ τὴν φύσιν τῆς φύσεως καὶ οὕτω τὴν <φύσιν> τοῦ Ἵπερφυσικοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν φύσιν του ὡς λόγου. Ἡ διάκρισις καὶ κατανόησις αὐτῆ θὰ εἶναι ἢ εἰσαγωγὴ τοῦ λόγου εἰς τὴν λογικὴν του.

Ἡ προκατάληψις ἐξ ἄλλου τοῦ λόγου, κατὰ τὴν ρωμαντικὴν ἐποχὴν τῆς δυσαρρεσκείας του πρὸς ἑαυτόν, ὅτι δύναται ὡς <αἰσθημα> νὰ ἐννοήσῃ τὸν Θεόν,

εἶναι ἡ ἐπιδεικτικὴ αὐτοβεβαίωσις τοῦ ὡς ἀντιλόγου. Οὔτε τὸ «αἰσθημα τοῦ Ἀπολύτου»¹⁶², οὔτε τὸ «αἰσθημα τῆς κατανύξεως» παρέχουν «θετικὴν γνῶσιν»¹⁶³ τοῦ Θεοῦ: «Ἡ καρδία», ἡ ὁποία «αἰσθάνεται τὸν Θεόν»¹⁶⁴, εἶναι ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἀναμοχλεύει ἡ παροῦσα ἀπουσία τῆς Ὑπερβατικότητος, ἡ ὁποία δὲν ἐρμηνεύεται οὔτε λογικῶς οὔτε ἀλόγως. *Oculo cordis deus incomprehensibilis*. Τὴν αὐτοσυνειδητὸν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου συγκλονίζει ἡ πραγματικότης τοῦ Θεοῦ, εἴτε πιστεύεται, εἴτε περιγράφεται, εἴτε διασύρεται, ἀλλὰ τὴν <πραγματικότητα> αὐτὴν οὔτε ὁ λόγος, ὡς *res cogitans*, οὔτε ἡ *logique du coeur* δύνανται νὰ ἐρμηνεύσουν. Ἀκριβῶς ἐνταῦθα ἐγκρίεται ἡ ὑπερβατικότης τοῦ Θεοῦ: Εἰς τὴν ἀ ν α μ ό χ λ ε υ σ ι ν τῆς ὑπάρξεως καὶ παραλλήλως εἰς τὴν ἀ π ο υ σ ί α ν τῆς, εἰς τὴν ἄμμεσον ἐ γ γ ύ τ η τ α καὶ συγχρόνως εἰς τὴν μεγίστην ἀ π ό σ τ α σ ι ν, εἰς τὴν ὑπερλογικὴν συναίρεσιν τοῦ ἐ ν τ α ὕ θ α καὶ τοῦ ἐ π έ κ ε ι ν α, τοῦ ἐ γ ώ καὶ τοῦ ἀπολύτως ἐ τ έ ρ ο υ. Αὐτὴν τὴν «ἐσωτερικὴν ὑπερβατικότητα (intra-transcendance) τοῦ Θεοῦ»¹⁶⁵, τὴν «τάσιν μεταξὺ ἐγκοσμίου καὶ ὑπερκοσμίου (Inner und Überweltlichkeit)¹⁶⁶, τὴν «διάστασιν ἀφάτου ἐγγύτητος καὶ ἀφάτου ἀποστάσεως», τὸ «ἄπειρον φῶς, τὸ ὁποῖον ἀπομακρύνεται ὅσον πλησιάζομε»¹⁶⁷, τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ὑπερβατικοῦ ὡς «μηδενός, ἐφ' ὅσον πᾶν, ὅ,τι εἶναι δι' ἡμᾶς, εὐρίσκεται εἰς τὴν μορφήν τῆς ὑπάρξεως» καὶ ταυτοχρόνως ὡς «παντός, ἐφ' ὅσον ὅ,τι εἶναι δι' ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπαρξίν κατ' ἐξοχὴν Εἶναι ὑπάρχει μόνον κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν Ὑπερβατικότητα»¹⁶⁸, τὴν ἐντὸς τοῦ καὶ συγχρόνως ὑπὲρ τὰς κατηγορίας τοῦ συνυφὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ *aliud valde* τοῦ κόσμου, ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσῃ ὁ λόγος καὶ ν' ἀντιληφθῇ, ὅτι ἐτάχθη νὰ γίνη ὁ ἀνιχνευτῆς καὶ ὁ ἄξιός τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς ὑπάρξεως. Ὁ λόγος εἶναι ὁ <διώκτης> τοῦ ὑπερβατικοῦ Θεοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἀκούων εἰς πᾶν βῆμα τοῦ τὴν ἀποτροπήν:

«Τίπτε με.. ποσὶν ταχέεσι διώκεις,

αὐτὸς θνητὸς ἐὼν θεὸν ἄμβροτον; οὐ δέ νύ πά με

ἔγνωσ, ὡς θεὸς εἰμί, σὺ δ' ἄσπερχές μενεαίνεις»¹⁶⁹,

καὶ ὁμῶς ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτὸς δὲν εἶναι μάταιος, διότι εἶναι ἡ πραγμάτωσις τοῦ ὑπερβατισμοῦ τοῦ. Σκοπὸς τῆς <διώξεως> τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἡ σύλληψις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ προσέγγισις εἰς τὸν Θεὸν καὶ προσέγγισις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀξίανόμην ἀπόστασις ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δρόμος σημαίνει τὴν προετοιμασίαν τοῦ λόγου. Ὁ λόγος <διώκει εἰ καὶ καταλάβει> καὶ συγχρόνως κατανοεῖ, ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ Θεοῦ μεγαλάνει ὅσον ἡ ταχύτης τοῦ αὐξάνεται, ἀλλ' ἡ μεγεθυνομένη αὐτὴ ἀπόστασις σημαίνει τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ νὰ δεχθῇ εἰς τὴν συνειδησιν τοῦ ἀσυλλήπτου τὸν Ἀσύλληπτου, διότι <πολὺ ἠγάπησε>. Ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ ἀγάπη τοῦ λόγου ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα τοῦ, τὴν προάγγελον τῆς εὐρέσεως τοῦ Ἀνεξιχνιάστου. «Ἐὰν μὴ ἔλπηται, ἀνεπιστον οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξερευνητὸν ἐὼν καὶ ἄπορον»¹⁷⁰. Ὁ στρατευόμενος λόγος, ὁ ὁποῖος ἀντιλαμβάνεται ὡς ὑψίστην ἀποστολήν τοῦ τὴν ἀγνώ-

σιν τοῦ Θεοῦ»¹⁷¹ καὶ τὴν «τοῦ Θεοῦ θ' εραπειάν¹⁷² — ἄμεινον γὰρ οὐδὲν τοῦ ζητεῖν τὸν ἀληθῆ Θεόν»¹⁷³ καὶ συγχρόνως, ὅτι θεᾶται «ἐν αἰνίγματι»¹⁷⁴, κατανοεῖ εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἀγνοίαν του, τὴν ἀργοναυτικὴν ζήτησιν καὶ τὴν ἀκοίμητον ἐρώτησίν του, τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του, ὡς προσπάθειαν «δημιουργίας τοῦ χώρου»¹⁷⁵ καὶ τῆς δυνατότητος εἰσόδου Ἐκείνου, τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ὁποίου καταξιώνει ὁ ἀγὼν του. «Ἡ οὐσία τοῦ λόγου» δὲν «εἶναι ἢ πίστις»¹⁷⁶, ἀλλ' ὁ λόγος: ἡ ἐρώτησις — ὁ λόγος δὲν «ζῆ ἐξ ἰδίας πίστεως»¹⁷⁷, ἀλλ' ἐκ τῆς λογικότητός του, ὁ λόγος εἶναι δικαιολογία καὶ οὐχὶ παραδοχή. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος εἶναι <ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν>, ὡς ἀναζητητῆς ὅμως τοῦ Θεοῦ, ὁ λόγος εἶναι τὰ π ρ ο λ ε γ ὀ μ ε ν α τῆς πίστεως. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι οὔτε ancilla οὔτε regina theologiae, δύναται ὅμως νὰ γίνη praeambula fidei.

Ἐκ τῆς πυρῆν τῆς Φιλοσοφίας εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τῆς λύσεως, τὴν ὁποίαν δίδει τὸ πνεῦμα εἰς τὸ κεντρικόν του πρόβλημα, ἐξαρτᾶται ἡ ὅλη στάσις του ἀπέναντι τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀξιών. Διὰ τοῦτο μία Φιλοσοφία, ἡ ὁποία δὲν ἀπῆντησεν ἀκόμη εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, παραμένει εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, προπαρασκευὴ τῆς σκέψεως πρὸς σκέψιν. «Ὁ ὕψιστος σκοπός, πρὸς τὸν ὁποῖον τείνει πᾶσα Φιλοσοφία, εἶναι καὶ θὰ παραμείνη ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ»¹⁷⁸ καὶ ἡ ἰδέα αὕτη, ἀντιφατικὴ καὶ ἀνεπίτευκτος, οὐσιαστικῶς ἄνευ περιεχομένου, εἰς ἐρωτηματικὸς τίτλος διὰ τὸ ὕψιστον τοῦ πνεύματος, εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς φύσεως, ἡ πορεία τοῦ χρόνου πρὸς ὑπάντησιν τοῦ Αἰωνίου.

Ἡ τάσις καὶ οὐχὶ τὸ ἐπίτευγμα, ἡ προέλασις καὶ οὐχὶ ἡ κατοχὴ συνιστοῦν, ἐκτὸς τῆς ἰδιοτυπίας τοῦ θεμελιώδους προβλήματος τοῦ πνεύματος, αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ φιλοσοφεῖν. Φιλοσοφία δὲν εἶναι μία συσσώρευσις γνώσεως, ἀλλὰ μία πρόοδος ἀγῶνος. Ἡ οὐσία τῆς δὲν ἔγκειται εἰς τὴν κτήσιν, ἀλλ' εἰς τὴν πρόσκτησιν. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις δὲν ἀρχίζει οὔτε τελειώνει μὲ τὴν ἄρσιν, ἀλλὰ μὲ τὴν συνείδησιν τῆς ἀγνοίας. Οὐχὶ ἡ γνώσις, ἡ ἀμφιβολία τῆς γνώσεως διὰ τὴν γνῶσιν εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Φιλοσοφίας. Φιλοσοφία εἶναι ἡ ὑπέρβασις τῆς ἐκάστοτε ἀγνοίας πρὸς μίαν βαθύτερον ἀγνοίαν.

Ἡ Φιλοσοφία ἀρχίζει, ὅταν τὸ σύνθηρες καταστῆ ἑκτακτον. Φιλοσοφεῖν σημαίνει erectoris ingenii ἔρευναν τοῦ ἐκτάκτου, ἀναζήτησιν τοῦ εἶναι ὑπὸ τοῦ λόγου. «Φιλοσοφεῖν εἶναι ἀσυνήθης ἐρώτησις περὶ τοῦ Ἄ-συνήθους»¹⁷⁹, ἡ μετουσίωσις τοῦ αὐτονοήτου εἰς αὐτονόησιν. Ἡ σκέψις διὰ τῆς Φιλοσοφίας, δὲν ἐγκαταλείπει τὴν τάσιν τῆς πρὸς τὸ ἀπόλυτον—ἡ σκέψις ζῆ μόνον ὡς ἔκφρασις ἢ ἀξίωσις τοῦ ἀπολύτου: ὡς ἀπόλυτος πίστις ἢ ὡς ἀπόλυτος ἀπαίτησις—ἀπλῶς ἀντιλαμβάνεται βαθύτερον τὴν σημασίαν τοῦ ἀπολύτου καὶ δὲν θεωρεῖ πλέον ἑαυτὴν ὡς ἐκπρόσωπόν του, ἀλλ' ὡς αὐστηρὸν καὶ ὑπεύθυνον ζητητὴν του. Ὡς τάσις τοῦ ἀσυνήθους πρὸς τὸ Ἄσυνήθες, ἡ Φιλοσοφία εἶναι τὸ <μεταξὺ> ψευδοῦς καὶ ἀληθοῦς Ἀπολύτου. Τὸ <ψευδὲς Ἀπόλυτον> εἶναι ἡ βεβαίωτης

τῆς γνώσεως διὰ τὴν ἐγκυρότητα τοῦ περιεχομένου τῆς, ἢ πίστις τῆς γνώσεως εἰς τὴν ἀναμφίβολον ἀλήθειάν τῆς, ἢ αὐτοθέωσις τῆς γνώσεως. Τὸ <ἀληθές Ἀπόλυτον> εἶναι ἀπαίτησις τῆς γνώσεως, ἢ ὁποῖα γνωρίζει τὰ θρία τῆς. Ἡ διαλεκτικὴ τῆς αὐθυπερβάσεως, τῆς συνεχοῦς ἀπομακρύνσεως ἐξ ἑαυτοῦ καὶ συνεχοῦς προσεγγίσεως πρὸς τὴν ἀπαίτησίν του, εἶναι ἢ οὐσία τοῦ φιλοσοφεῖν.

Ἡ σκέψις πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὀρίων. Σκέψις εἶναι δυνατότης καθορισμοῦ. Φιλοσοφία εἶναι ὁ amor intellectualis τοῦ καθωρισμένου. Ἡ Φιλοσοφία δωρίζει ἑαυτὴν εἰς τὸ ὄριον καὶ οὕτω δωρίζει ἑαυτὴν εἰς ἑαυτήν. Κατ' οὐσίαν Φιλοσοφία εἶναι περάτως τοῦ ἀπεράντου = τοῦ μὴ εισέτι πέρατος, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ Ἄπειρον = τὴν ἄρσιν τοῦ πέρατος. Ἡ ἀγάπη τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ Ἄπειρον ζῆ ἐκ τῆς ὑπερβάσεως τῶν ὀρίων. Εἰς τὸ ἄπειρον ἐγγύτερον εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὰ θρία του, ὁ ἀπελευθερούμενος ἐκ τοῦ ἀορίστου, ὁ καθορίζων τὴν φύσιν του. Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν ἐκεῖνος γνωρίζει περισσότερα, ὅστις ἔχει ἐπισημάνει τὰς περισσότερας ἀγνοίας. Φιλοσοφεῖν εἶναι ἀλλεπάλληλος εὕρεσις καὶ ἄρσις ἀγνοίας. Ἀκριβῶς ἕμως αὐτὴ ἢ συνεχῆς ὑπερπήδησις εἶναι δυνατὴ διὰ τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ. Ὅστις οὐδὲν ἔριον δύναται νὰ σύρη, γνωρίζει δῆθεν τὸ πᾶν, ἐπομένως δὲν φιλοσοφεῖ. Ὅστις δὲν δύναται νὰ ὀρίσθῃ, δὲν γνωρίζει τί γνωρίζει, δὲν αἶρει τὴν ἀγνοίαν, δὲν δύναται ἔθεν οὔτε νὰ ὑπερβαθῆ, ἄρα οὔτε νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῆς ὑπερβάσεως, δηλαδὴ νὰ φιλοσοφήσῃ, διότι δὲν ἔμαθεν ἀκόμη ν' ἀμφιβάλλῃ.

Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀμφιβάλλει διὰ τὸ κῦρος του, διατηρεῖ <ἔμματα' ἀτειρέα> ἐνώπιον τοῦ θαυμαστοῦ. «Ἀμφιβολία» δὲν «εἶναι μεταφυσικὴ ἔλλειψις χαρακτηρισμοῦ καὶ θελήσεως», δὲν «εἶναι ἀδυναμία, εἶναι ἀντιθέτως ὁ βαθύτατος μεταφυσικὸς χαρακτήρ, ἢ αὐτοσυνειδήσις τῆς θελήσεως ὡς τάσεως πρὸς ὑπέρβασιν, ἢ λογικὴ δύναμις, ἢ ὁποῖα δὲν θέλει μόνον νὰ διασαφήσῃ τοὺς ὄρους τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ νὰ ὑπερπηδῆσῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν πραγματικότητα. Φιλοσοφία εἶναι ἢ διαλεκτικὴ τῆς ἀμφιβολίας, ἢ ὑπέρβασις ἐκ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν λόγον τοῦ κόσμου, ἐκ τοῦ χρόνου πρὸς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου. Ἀμφιβολία εἶναι ἢ ἀξίωσις τοῦ αἰώνιως ἰσχύοντος, ὁ ἐσώτατος συγκλονισμὸς τοῦ πνεύματος εἰς τὸν ἀγῶνα του πρὸς ἀνύρεσιν τῆς Ἀρχῆς τοῦ εἶναι. Ὑπεύθυνος ἀμφιβολία εἶναι ὁ αὐτοέλεγχος τοῦ ἐνθάδε πρὸ τοῦ ἀπαιτουμένου Ὑπερβατικοῦ. Σκοπὸς τῆς δὲν εἶναι ἢ παρουσιάσις τοῦ ἀναμενομένου, δὲν ἀποβλέπει εἰς ὑποκατάστασιν τῆς γνώσεως, ἀλλὰ διὰ τοῦ συστηματικοῦ ἐλέγχου τοῦ παροδικοῦ ἐτοιμάζει ἐντὸς τῆς συνειδήσεως τὸν χῶρον, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ κατοικήσῃ τὸ Μέγα. Ἀμφιβολία εἶναι ὁ τραγικὸς προφήτης τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος δὲν προαναγγέλει ἐνθουσιαστικῶς τὴν ἔλευσιν, οὔτε καταγίνεται εἰς τὴν ἐκ τῶν προτέρων περιγραφὴν τοῦ ἐρχομένου, ἀλλ' ἀναγκάζει τὸν λόγον εἰς <μετάνοιαν> εἰς ἀναθεώρησιν τῆς μέχρι τοῦδε λογικῆς δογματικῆς του. Ἀμφιβολία εἶναι ἢ αὐτοκριτικὴ τῆς κρίσεως ἐν ἀναμονῇ τοῦ Ὑπερτάτου.

Ο ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΠΙΣΤΙΣ

Εἴτε <Ἐπιστήμη τοῦ Θεοῦ>, εἴτε <Φιλοσοφία τοῦ Θεοῦ>, εἴτε Θεολογία, εἴτε Μεταφυσική καλεῖται ὁ πρὸς τὸν Θεὸν προσανατολιζόμενος λόγος, ἀναγνωρίζει σήμερον, ὅτι περὶ τοῦ Ὑπερβατικοῦ δύναται νὰ ὀμιλήσῃ μόνον ὁ Ὑπερβατικός. Ὁ λόγος δὲν πιστεύει, ὅτι εἶναι ὁ «ἀγγέλων πρεσβύτατος»¹⁸⁰ τοῦ Θεοῦ, δὲν θέλει νὰ εἶναι πλέον μυθολόγος, ἀλλὰ λόγος, ἡ ἐνσυνείδητος περὶ ἑαυτοῦ ἐρώτησις τοῦ ὄντος. Ὁ λόγος δὲν κατανοεῖ, ἀλλ' οὔτε διαψεύδει τὴν πίστιν, δὲν θέλει νὰ εἶναι οὔτε ὀρθολογισμὸς οὔτε πολυλογία, ἀλλὰ λόγος φιλόθεος, ἐρευνητὴς καὶ ἀκροατὴς τοῦ ὑπερβατικοῦ κατὰ συνθήκην ὁμωνύμου του. Ἔργον τοῦ λόγου εἶναι ἡ καταξίωσις τοῦ χρόνου ἐνώπιον τοῦ Αἰωνίου. Ὁ λόγος εἶναι ὁ <μάγος>, ὁ ὁποῖος ἀκάματος, μὲ ἐπιμονὴν πρὸ τῆς θεᾶς ἐνὸς ὀδηγητικοῦ συμβόλου, διασχίζει ἐρήμους, ἀναρριχᾶται εἰς ὄρη καὶ κατέρχεται εἰς κοιλάδας, παλαιῶν πρὸς τὸν καύσωνα, τὸν χειμῶνα καὶ τὴν ἀπαγοήτευσιν, ἐλπίζων, ἀλλ' ἀβέβαιος, ἀγωνιζόμενος νὰ εὑρῇ τὸν προσδοκώμενον. Ὡς <μάγος>, ὁ λόγος δὲν ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ πορεύεται ἐπὶ τῆς γῆς, ὑφιστάμενος τὰς συνεπείας τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ κόσμου τῆς πατρίδος του καὶ ἀκολουθῶν <αὐτοῦ τὸν ἀστέρα> εὕρισκει τὸν Θεὸν ἤδη <γεννηθέντα>. Ὁ ὀδοιπὸρος λόγος δὲν εἶναι ἐκπορθητὴς, οὔτε νομάς, εἶναι προσκυνητὴς.

Ὁ λόγος εἶναι ἡ προετοιμασία τῆς σχέσεως. Σχέσις δὲν σημαίνει μόνον ἐρωτᾶν ἀλλὰ συγχρόνως ἐρωτᾶσθαι, δὲν εἶναι μόνον νοεῖν, ἀλλ' ἐπίσης νοεῖσθαι. «Συνείδησις τοῦ Θεοῦ» «δὲν εἶναι ἐν ἔχειν τοῦ Θεοῦ»¹⁸¹, ἀλλ' ἐν ἔχεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει τὸ <ἔχειν> ὡς συνείδησιν τοῦ <ἔχεσθαι>. Τὸ ἐν-σχέσει-ἴστασθαι εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν χαρακτὴρ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ σχέσις ἕμως πρὸς τὸν Θεὸν δὲν «εἶναι», ἀλλ' ὀφείλει νὰ γίνῃ «πλήρως ἀναμφιβολος»¹⁸². Οὔτε ἡ γνῶσις, οὔτε ἡ κατοχὴ, ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἡ πράξις εἶναι ἡ οὐσία τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. In actu γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ παρουσία ἐνὸς συνεργοῦ καὶ διδασκάλου, ἐνὸς συμπορευομένου ὀδηγητοῦ. Εἰς τὴν «στροφὴν πρὸς τὴν νέαν κατεύθυνσιν»¹⁸³, εἰς τὴν «θρησκευτικὴν πράξιν»¹⁸⁴, ἀνοίγεται ἡ πραγματικὴ προοπτικὴ τῆς συνδέσεως πρὸς τὸν Θεόν «κατὰ παρουσίαν ἐπιστήμης κρεῖττονα»¹⁸⁵. Ἀντὶ τῆς καταγραφῆς τῶν ὄρων τῆς οὐσίας, ἡ εὐθὴν τῆς φιλίας, «ἀντὶ τῆς γνώσεως ἢ συμπεριφορᾶ»¹⁸⁶, ἀντὶ τῆς κατοχῆς ἢ σχέσεως»¹⁸⁷ ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἀνθρώπον «τὴν ἐπαφήν», οὐχὶ «πρὸς τὸ Ἀπόλυτον»¹⁸⁸, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν. Ὡς μέγας Ἀδελφός, οὐχὶ ὡς μεταφυσικὸς ὄρος, ὁ Θεὸς * συμπαρίσταται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ πνεύματος ἐντὸς τοῦ χρόνου.

* ἀσφίγγει τὸ χέρι στὶς ἀφεγγες νύχτες...

Τί εἶναι ὁ Θεός, κανεὶς μας

Στοὺς αἰῶνες δὲν θὰ μάθῃ,

Ὅμως ζητεῖ παντοτεινά,

Νὰ συνδεθῇ πιστὰ μαζί μας»¹⁸⁹.

Ὡς φίλος εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἀγωνιζομένου ἀνθρώπου νὰ διακρίνη τὰ ἔγνη τῆς ὁδοῦ τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἐκάλυψεν τὸ <χιόνι τῆς ἀμφιβολίας> καὶ οὐχὶ ὡς μηδενικὸν Ἄπειρον, εἶναι γνωστὸς ὁ Θεὸς ὡς Θεός. Ἡ γνώσις αὐτῆ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι λογιστικὴ διάγνωσις οὐσίας, ἀλλ' ἀγωνιστικὴ ἐπίγνωσις ἀγάπης. «Ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν»¹⁹⁰. Ἡ γνώσις τοῦ ἀνθρώπου περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμπνεόμενος ἀγὼν καταξιώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ τέλος τοῦ λόγου εἶναι ἡ ἐρώτησις. Τὸ τέλος τῆς ἐρωτήσεως εἶναι ἡ πίστις. Ἡ ἐρώτησις δὲν αἶρει τὸν λόγον καὶ δὲν αἶρεται ὑπὸ τῆς πίστεως, ἀλλὰ βοηθεῖ καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν νὰ μὴ βυθισθοῦν εἰς τὸ αὐτονόητον. Ὡς τέλος τοῦ λόγου, ἡ ἐρώτησις δὲν σημαίνει ἐκμηδένισιν, ἀλλὰ συνείδησιν τῶν ὀρίων τοῦ λόγου. Ὡς τέλος τῆς ἐρωτήσεως, ἡ πίστις δὲν σημαίνει ἐκμηδένισιν, ἀλλὰ συνείδησιν τῶν ὀρίων τῆς ἐρωτήσεως. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἀπεριόριστος ὡς δυνατότης, ἀλλὰ περατὴ ὡς δεδομένον. Ἡ πίστις αἶρει τὴν ἐρώτησιν, ἀλλὰ δὲν τὴν καταστρέφει. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς ζωῆς τῆς πίστεως. Ἡ πίστις παραμένει πίστις, μόνον ἐφ' ὅσον αἶρει τὴν ἐρώτησιν. Ἡ οὐσία τῆς εἶναι ὁ ἀγὼν, οὐχὶ ὁ ὕπνος τῆς βεβαιότητος. Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἄρσις τῆς ἐρωτήσεως. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἡ ἐγρήγορις τῆς πίστεως.

Ὅταν ἡ πίστις εἶναι ἀπόκλιμα καὶ οὐχὶ εὐρημα, ὅταν ἐπιστεγάζη ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἀμφιβολίας καὶ δὲν μεταβιβάζεται ὡς αὐτονόητον κληρονομικὸν ἀγαθόν, ἡ ἐκσυνείδητος πίστις, εἶναι τὸ ἀποφασιστικώτερον τόλμημα. Εἰς τὴν πίστιν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τὸν ἄνθρωπον, ὁ λόγος θέλει νὰ σιωπήσῃ, ὁ ἐγωϊσμὸς ζητεῖ ὑποταγήν, ἡ σκέψις ἀυταναιρεῖται. Εἰς τὴν ἀπάρησιν καὶ σιωπήν, εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἀναίρεσιν ὁ ἄνθρωπος συνειδητοποιεῖ, ὅσον εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐκδήλωσίν του, τὴν πλασματικότητα καὶ τὴν σημασίαν τῆς. Ἡ αὐτοσυνειδησις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ ἡ πίστις, εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς οὐσιαστικωτέρας αὐθυπερβάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πίστις ἀποτελεῖ τὴν μεθόριον τοῦ πλασματικοῦ καὶ τοῦ αἰωνίου. Εἰς τὴν κρούσιν τῆς πίστεως ἡ πύλη τοῦ Ὑπερτάτου ἀνοίγει, ὁ Αἰτούμενος ἐντὸς τῶν μορφῶν τῆς παροδικότητος προσκαλεῖ εἰς ὑπέρβασιν τοῦ παροδικοῦ. Ὁ χρόνος διὰ τῆς πίστεως μεταλαμβάνει τοῦ Αἰῶνος. Ἡ μετάληψις αὐτῆ δὲν εἶναι μετοχὴ οὐσίας, εἶναι ὑποδοχὴ τοῦ Ἁγίου, δὲν εἶναι μετουσίωσις, εἶναι μετὰξίωσις. Τὸ πέρασ εἰς τὴν πίστιν παραμένει πέρασ—ἡ πίστις δὲν εἶναι μυστικισμὸς. Ὑπέρβασις τοῦ πέρατος δὲν σημαίνει μεταβολὴν τοῦ πέρατος εἰς ἄπειρον. Τὸ πέρασ δὲν αἶρει τὸ πέρασ, ἀλλ' ἀντιθέτως συνειδητοποιεῖ τὴν εὐθύνην τῆς περατότητος του καὶ ἀγωνίζεται ὡς πέρασ νὰ γίνῃ ἄξιον τοῦ δημιουργοῦ Ἀπολύτου. Ἡ πίστις δὲν εἶναι θέωσις, ἀλλ' ἀξιολόγησις τοῦ πέρατος, δὲν εἶναι κατοχὴ, ἀλλὰ καταξίωσις.

«Ἡ πίστις εἶναι ἓν φοβερὸν παράδοξον»¹⁹¹. Τὸ ἄλογον ὑπόσχεται τὴν

ἀλήθειαν. Ἐν δέος καταλαμβάνει τὸν λόγον, τὸν πιστὸν τῆς ἀληθείας ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ὑπάρχει ἡ Ἀλήθεια εἰς ὅ,τι ὁ λόγος δὲν ἐπαληθεύει; Ἡ πίστις εἶναι τὸ ἀδιανόητον, τὸ ἀναπόδεικτον, τὸ ἀναντίρρητον καὶ τὸ ὑποσχόμενον. Ἀρχίζει ἐκεῖ, ὅπου σταματᾷ ἡ σκέψις. Ὁμιλεῖ, ὅταν ὁ λόγος σιωπᾷ. Δίδεται εἰς τὸν ἡδῆ δοθέντα. Ἡ πίστις εἶναι τὸ μυστήριον τῆς ὑπάρξεως. Ὁ λόγος αἴρεται καὶ συγχρόνως <ἀφουγκράζεται> εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ τὴν ἀπάντησιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθη. Ἡ ἀπάντησις εἶναι <ἀκατάληπτος> καὶ ὁ λόγος δὲν τὴν κατανοεῖ, ἀλλὰ διαισθάνεται, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ πρῶτος εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' εἷς ἄλλος ὑπέρολος Λόγος, ὁ ὁποῖος τὸν θέτει καὶ τὸν αἴρει ὡς λόγον καὶ εἶναι ὅ,τι αὐτὸς ἐρωτᾷ.

Πίστις εἶναι ἡ ἀντίφασις μεταξὺ τῆς ὑποκειμενικῆς πεποιθήσεως καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀβεβαιότητος. «Ἐὰν δύναμαι νὰ συλλάβω τὸν Θεὸν ἀντικειμενικῶς, δὲν πιστεύω, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἔχω τὴν δυνατότητα αὐτήν, δι' αὐτὸ πρέπει νὰ πιστεύω»¹⁹². Ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις εἶναι ἡ πλέον ἀτεγκτος ἐπιβολὴ τῆς ἀναγκαιότητος, ἡ ὁποία κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν δεδομένων. Ἀλλ' ὁ πυρὴν τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ ἐλευθερία εἶναι ἀκριβῶς ἡ διαμαρτυρία τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ἀνάγκης. Ἡ πίστις εἶναι ὁ ριζικώτερος ἡρωϊσμός τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως πρὸ τοῦ ἀπόντος Ἐγγυάτου. Πίστις εἶναι ἐλευθέρως πτήσις εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία διαρκεῖ, ἐφ' ὅσον ἡ ἀγωνιστικὴ μου παραμένῃ ἔγγυπος, ἐφ' ὅσον ἡ ἐλευθερία μου ἐπιζητεῖ τὴν ὑπέρβασιν τῆς ἀναγκαιότητος καὶ παραλλήλως ἡ γῆνιν βαρύτης, συνεχῶς ὑπερβαλλομένη, οὐδέποτε ἐκμηδενίζεται ριζικῶς.

Ἡ πίστις δὲν εἶναι μία ὑποδιαίρεσις τῆς γνώσεως, δὲν συμπληροῖ τὴν γνῶσιν, δὲν εἶναι ἐπαυξήσις τοῦ εἰδέναι. Δὲν εἶναι ὑπηρετικὴ τῆς γνώσεως ἡ πίστις. Γνῶσις εἶναι μία μορφή ἡρεμίας καὶ ἱκανοποιήσεως, χαρακτήρ τῆς εἶναι ἡ ἐπάρκεια, σύμβολόν τῆς ὁ κύκλος, σκοπὸς τῆς ὁ ἄνθρωπος. Πίστις εἶναι μία τάσις πρὸς ὑπέρβασιν, χαρακτήρ τῆς εἶναι ἡ ἔνδεια, σύμβολόν τῆς τὸ βέλος, σκοπὸς τῆς ὁ Θεός.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς γνώσεως ἀντιπαρατίθενται ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, πρόσωπον καὶ πρᾶγμα. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἡ γνωστικὴ κατάληψις τοῦ πράγματος ὑπὸ τοῦ προσώπου. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πίστεως ἀντίκεινται δύο ὑποκείμενα, δύο πρόσωπα. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἡ σχέσις τῶν δύο ὑποκειμένων, ἡ ἀμοιβαιότης τῆς ἀγάπης.

Προκειμένου περὶ γνωσεολογικῶν συστημάτων, ὅ,τι ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ ἀντικειμενικότης τοῦ ὑποτιθεμένου, ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον πρεσβεύει τὸ σύστημα, οὐδέποτε ἡ συγκεκριμένη ὑπαρξις αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος συνέγραψε τὴν θεωρίαν. Προκειμένου περὶ τῆς πίστεως, τὸ ἐνδιαφέρον κατευθύνεται πρὸς τὸν πιστευόμενον ὡς συγκεκριμένον ὑποκείμενον, πρὸς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ὡς πρόσωπον ἀπευθύνεται πρὸς συγκεκριμένα καὶ ὑπεύθυνα πρόσωπα.

Ὅταν ἡ πίστις καταντήσῃ αὐθικανοποίητος γνῶσις, ἔγινεν ἡδῆ δεισι-

δαιμονία: φαινομενικὴ κατάκτησις τοῦ Αἰωνίου ὑπὸ τοῦ παροδικοῦ.

Ἐὰν ἡ πίστις εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς γνώσεως, δὲν χρειάζεται τὰς μεθόδους τοῦ γνωστικοῦ κύρους διὰ τὴν ζήσιν. Ἡ πίστις εἶναι ὁ ἐσώτατος συγκλονισμὸς τῆς ὑπάρξεως πρὸ τοῦ εἶναι, ἡ ὀλοκληρωτικὴ συναρπαγὴ τῆς προσωπικότητος ἐνώπιον τοῦ ἐπιτάσσοντος ὑπερβατικοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν βασιίζεται ἐπὶ ἀποδείξεων. Ὅταν ἡ Ὑπερβατικότης ἀναμοχλεύη τὰ μύχια τῆς καρδίας, εἶναι περιττὴ ἡ ἀπόδειξις τῆς. Μόνον οἱ κενοὶ ζητοῦν ν' ἀποδείξουν ὅ,τι δὲν κατέχουν. Ὅταν πετᾷ τις, διατὶ ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι πετᾷ; Ἡ πίστις, μετάρσιος καὶ ἐρευνητικὴ, ταπεινὴ ἐνώπιον τοῦ Ἁγίου καὶ ἀξιοπρεπῆς πρὸ τῆς εὐθύνης, ὑπερπηδῶσα τὰ τείχη τοῦ χρόνου καὶ ἐπιζητοῦσα πάσῃ θυσίᾳ ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὸ βαθύτατον νόημα τοῦ εἶναι, ζῆ ὡς ἐνθουσιασμός καὶ ὑπέρβασις, ὡς ἀγωνιζομένη ἐλευθερία ἐνώπιον τῆς ἀγαπωμένης καὶ ἀγαπώσης ὑπερβατικῆς Ἐλευθερίας.

Ἡ πίστις εἶναι τὸ ἕτερον καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ λόγου. Ὡς λόγος τοῦ Ὑπερλόγου, ἡ πίστις δὲν εἶναι λογικὴ ἀπόδειξις, ἀλλ' ὑπακοή. Δὲν εἶναι κριτικὴ στάσις, ἀλλὰ συναρπαγὴ. Δὲν εἶναι ἐξαγόμενον συλλογισμοῦ· εἶναι εὐθύνη. Πίστις εἶναι ἀγὼν καταξιώσεως. Οὔτε «credimus ut cognoscamus», οὔτε «cognoscimus ut credamus»¹⁹³. Credimus ut credamus. Ἡ πίστις εἶναι αὐτοσκοπός. Πίστις εἰς Θεὸν δὲν «εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἡ μακαριότης ἐπὶ τῆς γῆς»¹⁹⁴. Τὸ <κατ' ἐξοχὴν> τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἀ ν ἄ β α σ ι ς καὶ ἀνάβασις δὲν εἶναι μόνον ἀνύψωσις, ἀλλ' ἐκπόρθησις τοῦ ὕψους, ἀγὼν καὶ πόνος. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ Σ ὶ καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ Σὺ ὡς ἀξιολογικῶς πρώτου προσώπου, ἡ εὐθύνη τῆς προσωπικῆς σχέσεως ἐνώπιον τοῦ Σὺ καὶ ἡ μετουσίωσις τοῦ θέλω εἰς γενηθῆτω, εἶναι ἡ ἀξίωσις, ἡ ἀξία καὶ ἡ καταξίωσις τῆς πίστεως. Οὐχὶ ὡς δεδομένον, ἀλλ' ὡς πρόσληψις, οὐχὶ ὡς γεγενὸς μᾶς στιγμῆς τοῦ βίου, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀρχῆς τιθεμένη καὶ ἐκπορθουμένη ἀξία, οὐχὶ ὡς κτῆμα, ὡς πρόσκτησις ἡ πίστις καταξιοῦται. Πί σ τ ι ς εἶ ν α ι ἄ γ ὼ ν π ρ ὸ ς π ί σ τ ι ν. Ἡ πίστις σχετίζεται πρὸς τὴν ἀπιστίαν. Πίστις δὲν εἶναι τὸ ἀντίθετον τῆς ἀπιστίας. Ἡ ἀπιστία εἶναι ὁμοούσιος τῆς πίστεως. Ἀπιστία εἶναι ἐκείνη ἡ πίστις, ἡ ὁποία χαίρεται τὴν αὐτάρκειαν. Πίστις εἶναι ἐκείνη ἡ ἀπιστία, ἡ ὁποία ἀγωνίζεται ν' αὐθυπερβληθῇ. Δὲν δωρίζεται ἐπομένως ἡ πίστις, ἀλλ' ἐκπορθεῖται, ἀναλόγως τοῦ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀγῶνος καὶ τῆς πρὸς ἀγῶνα δυνάμεως. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀξία τῆς πίστεως καὶ ὁ ἀγὼν ὁ κριτὴς τῆς. Ἐν τούτοις ἡ πίστις, ὡς κατάκτησις καὶ οὐχὶ ὡς παροχή, δὲν εἶναι ἀμεσον ἀποτέλεσμα τῆς θελήσεως. Δὲν πιστεύομεν εὐθὺς ὡς ἐπιθυμήσωμεν νὰ πιστεύσωμεν. Δὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμία ἡ μήτηρ τῆς πίστεως. Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀγωνιστικῆς ἐλευθερίας. Δὲν ἀνατέλλει εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν τὴν ἀνατολήν τῆς, ἀλλ' εἰς ὅσους πορεύονται πρὸς τὴν ἀνατολήν. Τὸ <μέτρον πίστεως> δὲν εἶναι εὐρημα, οὔτε δῶρον, εἶναι ἐπιβράβευσις. Ἡ πίστις δὲν ἔρχεται εἰς τὸν ἀναμένοντα, ἀλλ' ἀναμένει τὸν ἐρχόμενον. Οὔτε ἡ ἀποδεικτικὴ κρίσις, οὔτε ἡ

αυτονόητος πεποίθησις είναι ή πίστις. Λόγος και άναμφίβλος γνώσις είναι προβαθμίδες τής πίστεως. Πίστις εις τόν Θεόν δέν είναι ή πλέον άναξιόπιστος βαθμιά τής πλατωνικής γνωσεολογίας· πίστις δέν είναι έν είδος πίστεως, ούτε έν είδος γνώσεως, άλλ' έν είδος άγώνος. 'Η πίστις δέν είναι δογματική Μεταφυσική, είναι ή συνεχής ύπέρβασις και τοϋ λόγου και τής έλλείψεως τοϋ λόγου, διά τοϋτο δέν παραμένει «άνέκκλητος βεβαιότης»¹⁹⁵, άλλ' άναιρουμένη άμφιβολία, δέν είναι ή νάρκη τής αυτοπεποιθήσεως τοϋ λόγου, άλλ' ή άφύπνησις τής άμφιβολίας τοϋ λόγου εις έαυτόν. 'Η άμφιβολία είναι ό όρθρος τής πίστεως και τό κριτήριο τής αξίας της. 'Η βαθύτης τής πίστεως έξαρτάται έκ τοϋ βάθους τής άμφιβολίας, τήν όποίαν άγωνίζεται νά άρη. «'Η άμφιβολία είναι ή βαθυτάτη πηγή τής τιμίας πίστεως»¹⁹⁶, ή προϋπόθεσις τής αυτοσυνειδήσεως τής πίστεως ως πίστεως. 'Η άμφιβολία δέν είναι ό αντίπους τής πίστεως, διότι πίστις δέν είναι άπλώς ή παθητική παραδοχή ένός άπιστεύτου, άλλ' ό άγών μεταξύ τοϋ έγώ και τής άμφιβολίας εις τό έγώ πρό τοϋ 'Υπερβατικοϋ. «'Η πίστις έγκλείει έντός της τήν άμφιβολίαν εις τήν πίστιν»¹⁹⁷ και μόνον ως ύπερνίκησις τής άμφιβολίας αυτής, ως διαρκής άθυπέρβασις ή πίστις γρηγορεί. Χωρίς άμφιβολίαν ή πίστις θά ήτο άσυνείδητος <βιόφάνεια>. Χάρις εις τήν άμφιβολίαν ή πίστις άγρυπνεϊ, άναγνωρίζει έαυτήν ως ύπέρβασις πέρατος και άντιλαμβάνεται τήν εϋθύνην τής τόλμης της. 'Ως τό παράδοξον κατ' έξοχήν, ή πίστις δέν έξαφανίζει τήν έρώτησιν τής άμφιβολίας, άλλά τήν όδηγεϊ εις τήν συνείδησιν τής σχετικότητός της. Τό <βήμα τής πίστεως>, δέν διαλύει τόν λόγον — fides non destruit rationem, ούτε θέλει νά τοϋ άποδείξη τήν αλήθειάν του, έφ' όσον αυτή <ούκ έστιν έκ τοϋ κόσμου τούτου> — fides excedit rationem, άλλά τοϋ ύποδεικνύει τήν πλασματικότητά του και τά όρια τής δικαιοδοσίας του. Ούχι ό λόγος, ό όρθολογισμός είναι άρνητής τής πίστεως. Ούχι ή πίστις, ή μισαλλοδοξία είναι ό έχθρός τοϋ λόγου. Rationalismns όμως και fideismus δέν είναι ούτε ό λόγος ούτε ή πίστις. Λόγος και πίστις, ως παράλληλοι προσπάθειαι ύπερπηδήσεως τοϋ πέρατος, δέν είναι αντίπαλοι, άλλά συναγωνιστάι. 'Ο λόγος προετοιμάζει τήν είσοδον τής πίστεως και τής διδάσκει κατόπιν τήν εϋθύνην της. 'Η πίστις βοηθεϊ τόν λόγον ν' άπαλλαγῆ έκ τοϋ έμφύτου έγωϊσμοϋ του. 'Ο λόγος είναι ή <φάτνη> και τό <δοκίμιον τής πίστεως>. 'Η πίστις δέν θέλει νά <καταλύσῃ>, άλλά νά <πληρώσῃ> τόν λόγον.

Εις τήν συνείδητήν και άγωνιστικήν πίστιν, ή όποία δέν έχει ως σκοπόν τήν ύπό τοϋ άνθρώπου κατάκτησιν τοϋ Θεοϋ, άλλά τήν καταξίωσιν τοϋ άνθρώπου διά τοϋ Θεοϋ, έκπληροϋται τό ~~βαθύτατον νόημα τής ύπέρβας~~. 'Αγών πρός καταξίωσιν τοϋ Θεοϋ είναι ό τελικός προορισμός τοϋ άνθρώπου. 'Η ~~πίστις, ως τό <μέγιστον μάθημα> τής πνευματικής ζωής, είναι ή συνυφή τοϋ~~ δέους πρό τοϋ Θεοϋ, τής δεήσεως πρός τόν Θεόν και τοϋ δέοντος ένώπιον τοϋ Θεοϋ. 'Εάν ή πίστις, εις τόν άγώνα της πρός ύπέρβασις τοϋ παροδικοϋ

ἐρωτᾷ, δεικνύει τὴν ἀγωνιστικὴν εὐθύνην τῆς ἐλευθερίας της. Ἡ ἐρώτησις εἶναι τὸ <πνεῦμα μαθητείας> τῆς πίστεως. Ἡ δυσπιστία τῆς πίστεως πρὸς ἐαυτὴν ἐπιζητεῖ καὶ ἐκφράζει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Θεόν. «Πιστεῶ, Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ»¹⁹⁸.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΑΙ

1. Nic. Cusanus: De deo abscondito (Opera - J. F. Stapulensis MDXIII, vol. II, fol. 2v-3r).
2. Kritik der Urteilskraft, 1799, S. 92 (PAW 5. Bd.—W. Windelband, 1908, S. 254-EC 5. Bd. 1914, S. 326).
3. P. Tillich: Religiöse Verwirklichung, 1930, S. 102.
4. W. Dilthey: Einleitung in die Geisteswissenschaften (WW I. Bd.—B. Groethysen 1922, S. 287).
5. G. E. Mueller: Analogia entis and dialectic: «Sophia» XXIV 1, 1956, p. 35.
6. M. Heidegger: Einführung in die Metaphysik, 1953, S. 59.
- 7.—Über den Humanismus, 1947, S. 19/20 - Platons Lehre von der Wahrheit, 1954, S. 76.
8. — Holzwege, 1952, S. 239/40.
9. — Sein und Zeit, 1927, S. 38.
- 10α.—Holzw. S. 245, β. 244, γ. 238/39, δ. 311.
11. — Zur Seinsfrage, 1956, S. 38.
12. — Sein und Zeit, S. 3/4.
13. M. Eckhart: (Textbuch — O. Karrer, 1926, S. 65, 291).
14. G. W. F. Hegel: Wissenschaft der Logik I (WW 4. Bd.—L. von Henning 1834), S. 73.
15. H. Cohen: Die Religion der reinen Vernunft, 1919, S. 48.
16. — Judische Schriften, I. Bd. 1924, S. 91.
17. P. Simon: Zur natürlichen Gotteserkenntnis, 1940, S. 64.
18. R. Otto: Das Gefühl des Überweltlichen I, 1932, S. 273.
- 19α. P. Tillich: Systematic Theology, vol. I 1953, p. 163, β. pp247, 289.
20. K. J. Fischer: Der Unfang des Seins, 1955, S. 14.
21. W. Veauthier: Analogie des Seins und ontologische Differenz. «Sylposis» IV. Bd. 1955, S. 7.
22. W. Dilthey: Ὡς ἂν. S. 290.
23. H. Wagner: Existenz, Analogie und Dialektik, 1953, S. 170.
24. F. Gogarten: Der Zerfall des Humanismus, 1937, S. 14.
25. K. Jaspers: Vernunft und Existenz, 1949, S. 91.
26. M. Heidegger: Grundsätze des Denkens (Διάλεξις, ἀνακρινωθεῖσα τὴν 22-5-1957 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Freiburg). Ἠρβ.—Holzwege S. 310.
- 27α. F. Heine mann: Jenseits des Existentialismus, 1957, S. 158. β. 153.
28. L. Wittgenstein: Tractatus Logico - Philosophicus, 1922, p. 186/87.
29. M. Heidegger: Was ist Metaphysik?, 1955, S. 44.
30. K. Jaspers: Existenzphilosophie, 1956, S. 50.
31. I. Kant: Kritik der reinen Vernunft, 1781, S. VII (PAW 4. Bd.—B. Erdmann, 1903, S. 7, EC 3. Bd.—A. Görleand, 1913, S. 5).
32. P. Wust: Der Mensch und die Philosophie, 1946, S. 19.
33. C. Nink: Philosophische Gotteslehre, 1948, S. 13.
34. E. Spranger: Der unbekannt Gott, 1954, S. 61.
35. Th. Spoerri: Die Herausforderung des Existentialismus, 1954, S. 27.
36. Ἀριστοτέλης: Τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ Ζ1 (1028β 2/7).
37. K. Rahner: Geist in Welt, 1957, S. 72.
38. M. Scheler: Der Formalismus in der Ethik, 1954, S. 302.
39. Γρηγόριος Νύσσης: Ἐξήγ. ἀκρ. εἰς τὰ Ἄσματα τῶν Ἄσμ., ὁμιλ. IB (MPG t. 44 <I> 1863, p. 1025D-1026A).
- 40α. Ἀγόουστίνος: In Ioannis evangel. tractatus LXIV, 1, cap. XIII (MPL t. XXXV <III> 1845, p. 1804) β.—De trinitate lib. XV. cap. II, 2, (t. XLII <VIII> 1886, p. 1057).
41. Φίλων Ἀλεξανδρεῦς: Περὶ τῶν τοῦ δοκησισόφου Κρίν ἐγγόνων 21,6. (L.

- Cohn-D. Wendland, vol. II MDCCCXXXVII, p. 5). 42. Γρηγόριος Νύσσης: Περὶ παρθενίας κειφ. I (MPG t. 46<III> 1863, p. 361D). 43. M. Schoch: Der Götterglaube des modernen Menschen, 1956, S. 66. 44. Περὶ Φιλίππισιους Γ, 12. 45. H. de Lubac: De la connaissance de Dieu, 1948, p. 135. 46. P. Wust: Ungewissheit und Wagnis, MCMXXXVI, S. 48, E. Spranger: Ὡς ἄν. S. 35, M. Scheler: Ὡς ἄν. S. 305. 47. R. Guardini: Vom lebendigen Gott, 1936, S. 93. 48. K. Heim: Glaube und Denken, 1934, S. 211. 49α. K. Rachenher: Ὡς ἄν. S. 71, β. 72. 50. N. Berdiajew: Die Philosophie des freien Geistes, 1930, S. 230. 51. P. Wust: D. Mensch u. d. Philosophie, S. 44. 52. M. Luther: Auslegung deis Evangel. Iohannis IV, 432 (WW.—G. Walch, VII. Bd. 1741, S. 2160). 53.—Sermo am Tag der hl. Dreifaltigkeit (WW12. Bd.—P. Pietsch, 1891, S. 589). 54. I. Kant: Opus postumum: «Altpreuussische Monatschrift»—R. Reicke, XXI. Bd. 1884, S. 339. 55. M. Heidegger: Holzwege, S. 247. 56.—Über den Humanismus, S. 47-Platons Lehre v. d. Wahrheit, S. 119. 57. Descartes: Discours de la Méthode I (Oeuvres — C. Adam et P. Tannery, t. VI 1902, p. 3). 58. B. Pascal: Pensées I, 4 (Oeuvres—L. Brunschvicg, t. XII, 1904, p. 18). 59. K. Jaspers: Vernunft und Existenz, 1949, S. 82. 60. D. Wust: Der Mensch u. d. Phphilosophie, S. 43. 61. K. Jaspers: Einführung in die Philosophie, 1950, S. 47. 62. Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης: (Die Lieder des Hl. Franciscus von Assisi—F. Schlosser und E. Steinle, 1842, S. 118). 63. M. Picard: Die Welt des Schweigens, 1948, S. 9. 64. Πρόκλος: Εἰς τὴν Πλάτωνος θεολογίαν βιβλ. II, κεφ. IV. (Aem. Portus, MDCXVIII, p. 106). 65. Γρηγόριος Νύσσης: Κατὰ Εὐνομίου λόγος Γ (MPG t. 45 <II> 1863, p. 601B). Πρβ. Ἐξήγ. ἀκρ. εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν τοῦ Σαλομ., ὁμιλ. Ζ (t. 44 <I> p. 732C). 66. Ψαλμὸς ΕΔ, 2, κατὰ παράθεσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ Ἰουδαίου Μωυσεῖως Ματιμοῦν. (Le guide des égarées, t. 11856, L, IX, p. 253 - Führer der Unschlüssigen, Buch I 1923, 59, S. 207). 67. Θωμάς Ἀκυινατός: (In Boetium de Trinitate qu. II art. I ad 6 (Opuscula selecta, t. II 1881, p. 27). 68. M. Maeternick: Le trésor des Humbles, MCMI, p. 19. 69. Αὐγουστῖνος: Confessiones lib. LIV, 4 (MPL t. XXXII <I> 1877, p. 663). 70. Πλωτῖνος: Ἐννεάδων VI, 8, 11 (H. F. Mueller, vol. II MDCCCLXXXp. 427). 71. H. Sicker: Fracht des Lebens, 1944, S. 270. 72. M. Buber: Gottesfinsternis, 1953, S. 152/53. 73.—Ich und Du (Dialogisches Leben, 1947), S. 89. 74. G. Marcel: Être et avoir, 1935, p. 42. Πρβλ. Du refus à l' invocation, 1940, p. 194. 75. E. Brunner: Der Mensch im Widerspruch, 1937, S. 89. A. Schüler: Verantwortung vom Sein und Ethos der Person 1948, S. 32, H. Thielicke: Theologie der Anfechtung, 1949, S. 33, S. Frank: Das Absolute: «Idealismus» I. Bd. MCMXXXIV, S. 161. 76. I. Duns Scotus: Quaestiones in librum primum Sententiarum, dist. III, qu. II (Oo.—Patres Franciscani, t. IX MDCCCXCIII, p. 9a). 77. E. Gilson: L' être et l' essence, 1948, p. 113. 78. G. W. F. Hegel: Vorlesungen über die Philosophie der Religion I (WW 11. Bd. P.—Marheinek, 1832, S. 77). 79. S. Behn: Einleitung in die Metaphysik, 1933, S. 281. 80. A. G. Baumgarten: Metaphysica, 1743, 836, 838, (p 280). 81. C. A. Crusius: Entwurf der notwendigen Vernunftwahrheiten, 1753, 294, (S. 355). 82α. Ψαλμὸς ΠΙΗ, 10, β. NE, 10, γ. IZ, 29, δ. ΝΣΤ, 2, ε. ΚΑ, 1, στ. PM, 2, ζ. MA, 2. 83. K. Heim: Glaube und Denken, 1934, S. 213. 84. A. Schüler: Ὡς ἄν. S. 32. 85. Θω-

- μ & c 'Ακ.: Summa theologica I, qu. 29, III (corp.) (Kathol. Akademiker-
verband, 3. Bd. 1939, p. 52). 86. S. Kierkegaard: Religion der
Tat (E. Geismar, 1952, S. 86). 87. F. Klimke: Der Monismus, 1911, S. 210.
88. R. Otto: Freiheit und Notwendigkeit, 1940, S. 8. 89. A. Kirchner:
Ist das Dasein Gottes ein theologisches Rätsel?: «Philosophisches Jahrbuch»
57. Bd. 2 H. 1947, S. 154. 90. W. Fulton: Divine Personality: «The
Expository Times» vol. 47, 1935/36, p. 199. 91. E. Brunner: 'Ως & v. S. 97.
92. M. Scheler: Der Formalismus in der Ethik, 1954, S. 407. 93. Lava-
ter an F. H. Jakobi, 13-12-1787 (F. H. Jakobi's Auserlesener Briefwechsel
—F. Roth, I. Bd. 1825, S. 438/39. 94. I. G. Fichte: Ruckerinnerungen,
Antworten, Fragen (WW—I. H. Fichte V. Bd. 1845, S. 366). 95. N. Har-
tmann: Ethik, 1949, S. 248. 96. M. S. Boetius: Liber de persona et
duabus naturis cap. III (MPL t. LXIV <II> 1891, p. 1343C). 97. T. Stein-
büchel: Die philosophische Grundlegung der Katholischen Sittenlehre, I.
Bd. 1947, S. 340. 98α. M. Scheler: 'Ως & v. S. 393, β. 382. 99. N.
Hartmann: 'Ως & v. S. 227. 100. T. Steinbüchel: S. 339. 101α. M.
Scheler: S. 396, β. 51. 102α. L. Soukoup: Grundzüge einer Ethik der
Persönlichkeit, 1951, S. 79, β. 70. 103. T. Steinbüchel: S. 349. 104α. M.
Scheler: S. 432. β. 397. 105. A. E. Biedermann: Christliche Dog-
matik II, Bd. 1885, S. 542. 106. T. Steinbüchel: S. 350. 107. A.
Schüler: S. 62. 108α. T. Steinbüchel: S. 349, β. 337. 109. A.
Drews: Deutsche Religion, 1935, S. 44. 110. W. Windelband:
Einleitung in die Philosophie, 1923, S. 341. 111. A. E. Biedermann:
S. 538. 112. M. Scheler: S. 528. 113. E. von Hartmann: Die
Religion des Geistes, 1882, S. 155. 114. A. E. Biedermann: S. 543
115. Z. Drews: 'Ως & v. 116. H. Scholz: Religionsphilosophie, 1921, S.
429. 117. K. Jaspers: Scheling, 1955, S. 184. 118. A. E. Bieder-
mann: S. 539. 119. N. Hartmann: Ethik, 1949, S. 247. Πρβλ. I. G.
Fichte: Ueber den Grund unseres Glaubens an eine göttliche Weltregierung
(WW V. Bd. 1845, S. 187- Die Schriften zu I. G. Fichtes Atheismusreit — H.
Lindau, 1912, S. 34. 120. N. Hartmann: S. 248. 121. E. Brun-
ner: Die christliche Lehre von Gott I, 1946, S. 144/45. 122. W. W. Mook:
Natur und Gottesgeist, 1948, S. 153. 123. F. W. J. von Schelling: Die
Weltalter (M. Schröter, 1946 S. 67/68). 124. I. S. Eriugena: De divi-
sione nature, lib. II, 20 (MPL t. CXXII 1853, p. 558A). 125. H. N. Wie-
mann: God is more than we can think: «Christendom» vol. I, 1, 1935, p. 432.
126. F. E. Bradley: Essays on Truth and Reality, 1914, p. 486. 127. K.
Leese: Die Religionskrise, 1948, S. 356. 128. E. Przywara: Gott,
1926, S. 58/59. 129. A. Schüler: S. 31. 130α. E. Brunner: S. 127,
β. 144. 131. F. H. Bradley: S. 428. 132. H. Renard: The Philosophy
of God, 1952, p. VII. 133. C. A. Crusius: 'Ως & v. 204 (S. 356). 134. G.
Gransfeld: Die Schöpfung, 1952, S. 5. 135. F. Paulsen: Einleitung
in die Philosophie, 1909, S. 284. 136. Πρβλ. A. M. Horwath: Die einzelnen
Arten der Theologie in ihrem Verhältnis zum Gottesbegriff: «Divus Thomas» 19.
Bd. 1941, S. 42. 137. L. Ziegler: Gestaltwandel der Götter, 1920, S. 99.
138. W. Fulton: 'Ως & v. S. 203. 139. F. M. Müller: Vorlesungen über
den Ursprung und die Entwicklung der Religion, 1881, S. 42. 140. E. Brun-
ner: 'Ως & v. S. 132. 141. Περί τοῦ θεοῦ «Πρωτολογία» πρβλ. P. Tillich:

- Religiöse Verwirklichung, 1930, 131. Τὸς ἄλλους «ἀγαθοφάνεια», «ένεοφάνεια» ἴδε εἰς E. Gilson: L'être et l'essence, p. 323. Περὶ «θεοφανείας», «όντοφανείας» συγγραμ. I. S. Eriugena: Commentarius in S. Evangelium secundum Iohannem I (MPL t. CXXII, 1853, p. 302 B), R. Corti: Die Mythopoesis des «werdenden Gottes», 1953, S. 34. 142. K. Jaspers: Vernunft und Existenz, 1949, s. 109. 143. M. Heidegger: Über den Humanismus, 1947, S. 12-Platons Lehre von der Wahrheit, 1954, J. 65. 144. Περὶ P. Tillich: Systematic Theology, vol I 1953, p. 20, M. Heidegger: Holzwege, 1952, S. 194. 145. K. Jaspers: Der Philosophische Glaube, 1948, S. 130. 146. M. Heidegger: Was ist Metaphysik? 1955, S. 45. 147. K. Jaspers: Die geistige Situation der Zeit, 1955, S. 164. 148. W. Windelband: Einleitung in die Philosophie, S. 214. 149. A. Liebert: Mythos und Kultur, 1925, S. 32. 150. Novalis: Philosophie und Physik (WW—L. Tieck, F. Schlegel. II Theil 1837, S. 108). 151. M. Heidegger. Ὡς ἂν. S. 9. 152. H. Meyer: Metaphysik als Wissenschaft: «Philosophia perennis» II. Bd. MCMXXX, S. 1071. 153. A. Gisler: Der Modernismus, 1912, S. 320. 154. H. Höffding: Der Begriff der Analogie, 1924, S. 99. 155. G. Marcel: Journal metaphysique, 1935, 17-10-1922 (p. 279). 156. W. Dilthey: Einleitung in die Geisteswissenschaften (WW I. Bd.—B. Groethuysen, 1922, S. 386). Περὶ A. Riehl: Der Philosophische Kritizismus 1908, S. 584, K. Joël: Die philosophische Krisis der Gegenwart 1919, S. 14. 157. M. Heidegger: Ὡς ἂν. S. 41. 158. E. Spranger: Weltfrömmigkeit, 1944, S. 35. 159α. Ἀριστοτέλης: Τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ Γ 2 (1003α, 1), Ζ 1 (1028α, 1), β, Δ 7 (1005α, 10). 160α. Ἐρμένιος: Ἐξήγησις εἰς τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ (<C. A. > Brandis: Die Aristotelischen Handschriften im Vatican, 1832, S. 80), β. 81. 161. L. Wittgenstein: Tractatus Logico-Philosophicus, 1922, p. 76/77 Περὶ K. Jaspers: Vernunft und Existenz 1949, S. 112,—Existenzphilosophie, 1956, S. 72. 162. F. Schleiermacher: Über die Religion, 1799 II, S. 54. 163. R. Otto: Kantisch-Fries'sche Religionsphilosophie, 1921, S. 112. 164. B. Pascal: Pensées II, 278 (Ouvres- L. Brunshwieg, t. XIII 1904, p. 201). 165. R. Le Senne: La découverte de Dieu, MCMLV, p. 285. 166. O. Karrer: Das Religiöse in der Menschheit und das Christentum, 1949, S. 170. 167. F. Przywara: Gott, 1926, SS 59/60, 136. 168. K. Jaspers: Existenzphilosophie, S. 71. 169. Ἰλιάδος X, 8/11. 170. Ἡράκλειτος: (H. Diels IB 18, S. 155). 171. B. Spinoza: Ethices pars IV, prop. XXVIII (Oo. G. Gebhardt, 1924, II Bd. S. 228). 172. «Μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν ἐπιστήμην ἔχειν τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας». (Stoicorum veterum fragmenta—L. ab. Arnim, vol. III, MCMIII, 544, p. 146). 173. Φίλων Ἀλεξανδρεὺς: Περὶ μοναρχίας 5, 36/38 (ὡς ἂν. vol. V MCMVI, p. 9). 174. Πρὸς Κορινθίους Α, II, 12. 175. E. Mayer: Dielektik und Nichtwissen, 1950, S. 369. 176. E. Frank: Knowledge, Will and Belief, 1955, pp 327, 342. 177. K. Jaspers: Vern. u. Exist. S. 113. 178. M. Müller: Leben und Religion, (1906), S. 157. 179. M. Heidegger: Einführung in die Metaphysik 1953, S. 10. 180. Φίλων Ἀλεξ.: Περὶ συγχύσεως διαλέκτων 146 (p. 257). 181. F. Schleiermacher: Über die Religion (WW 1. Bd. 1843, II, S. 255. 182. W. Windelband: Einl. in d. Philosoph. S. 205. 183. K. Heim: Glaube und Denken, 1934, S. 213. 184. D. Tillich: Religionsphilosophie: «Lehrbuch der Philosophie» II. Bd. 1925, SS 778, 804. 185. Πλω-

τῆνος: Ἐνεαίδων VI 9,4 (ὡς ἀν. vol. II, p. 445). 186. K. Jaspers: Einführung in die Philosophie, 1950, S. 46. 187. R. M. Rilke: an I. Jahr, 22-2-1923 (Briefe aus Muzot—R. Sieber—Rilke, C. Sieber, 1935, p. 185). 189. F. M. Müller: Vorlesungen über den Ursprung und die Entwicklung der Religion, S. 52. 189. C. F. Meyer: In Harnesnächten (WW—W. Linden I. Teil 1929, S. 36. 190. Ἰωάννης: Ἐπιστολή A, 8 8. 191. S. Kierkegaard: Furcht und Zittern (WW 3. Bd.—H. Gottsched, 1909, SS 47, 50. 192. S. Kierkegaard: Post-Scriptum aux miettes philosophiques, 1949, p. 135. 193. Ἀγόουστῆνος: In Ioannis evang. tractatus XL, 9 CMPL t. XXXV <III²> 1845, p. 1690]. Πρβλ. S. Anselmus: Proslogion cap. I (MPL t. CLVIII <I> 1853, p. 227B—O—F. S. Schmitt vol. I MDCCCXLVI, p. 100). 194. Goethe: Maximen und Reflexionen (WW—Eduard v. d. Hellen, 4. Bd. <1902> S. 243). 195. F. Köhler: Gotteserkenntnis und Gottesgeheimnis, 1948, S. 29. 196. M. Müller: Leben und Religion, (1906), S. 65. 197. D. Tillich: Die biblische Religion und die Frage nach dem Sein, 1956, S. 74. 198. Κατὰ Μάρκον Θ, 24.